

Női szerepmodellek a pöttyös- és csíkos könyvekben

Jelige: lányregény

Tartalomjegyzék

Bevezető	4
Beszélhetünk-e külön ifjúsági irodalomról?	5
Gyerek? Gyermekek? Ifjúsági? Kamasz?	5
Az ifjúsági regény néhány jellemzője	6
Cselekményesség	6
A regény céljai	7
A kutatás nehézségei	8
Kik és kiknek írták ezeket a regényeket?	9
Formai jellemzők	10
Kategorizáció	11
Lányregények	11
Kalandos, vakációs regények	14
Társadalmi regények	14
Történelmi regények	17
Fiktív regények	18
A regények megoszlása a csoportokon belül	20
Propaganda megjelenése a regényekben	21
Két nem hagyományos lányregény	23
Anni és a film	23
Harisnyás Pippi	28
Kitekintés	34
Összegzés	34
Mellékletek	36
1. számú melléklet: A pöttyös könyvek jegyzéke	36
2. számú melléklet: A csíkos könyvek jegyzéke	39
3. számú melléklet: Kategóriák szerinti megoszlás	42

Felhasznált irodalom	43
Idézett művek	45

Bevezető

„Az Abigél a magyar irodalom legszebb lányregénye. Csak azoknak ajánlom, akiket illet: kamaszlányoknak, tizenkét évestől tizenhat éves életkorig. Nekünk, felnőtteknek a viláért nem ajánlom. Meg sem érdemelnénk.”¹

Ezekkel a gondolatokkal zárja kritikáját Faragó Vilmos alig egy évvel az *Abigél* első megjelenése után. A lányregények helyzete akkor, negyven évvel ezelőtt is vitatott volt, és napjainkban is az. Egyre nagyobb teret kap a szakirodalomban a gyermek- és ifjúsági irodalom, egyre többen foglalkoznak vele és egyre több szempontot vesznek figyelembe. Ennek ellenére alig van olyan kérdés, amiben egységes állásfoglalás született volna. Ezek közül csak néhányat említve: kell-e külön, célirányosan az ifjúságnak szóló irodalom? Milyen korosztálynak szólhat, és hogyan kell, kellene szólnia? Milyen igényeket kellene kielégítenie ezeknek a műveknek? Ezen kérdésekre adott szakirodalmi állásfoglalásokat (hiszen egységes vélemény nem született még) igyekszem összegezni dolgozatom első részében.

Akár elismert hellyel bír, akár megvetett helyet foglal el az ifjúsági irodalom, és azon belül is a lányregény az 1960-as évek utáni irodalmi kánonban, tényként kell kezelni, hogy sokan ismerték, olvasták, és szerették, sőt szeretik ma is ezeket a regényeket. Az elmúlt több mint fél évszázadban a „lányregények” műfajának talán legkiemelkedőbb részét képezik a Móra Ferenc Ifjúsági Kiadó által megjelentetett pöttyös- és csíkos könyvek. Ezeknek a regényeknek egy- egy darabjával ugyan foglalkozik behatóbban a szakirodalom, de a teljes korpusz csak említés szintjén fordul elő. A sorozat maga 1958-tól datálható, és egészen napjainkig jelennek meg újabb és újabb pöttyös illetve csíkos könyvek. Azonban a dolgozatban csak az 1990-es évig bezáródóan megjelent regényeket vizsgálom.

Arra a kérdésre próbálok választ találni, hogy a sorozatban megjelent regények mennyire sugallnak egységes női viselkedésmintát, illetve mennyire egységes példaképeket állítanak az olvasók elé. Az összegyűjtött 159 regényt jól elkülöníthető típusokba soroltam, melyeket főbb jellemzőikkel együtt megkísérlem bemutatni a dolgozatban belül. Mindezekon kívül kitérek arra a kérdésre, hogy a korszakot meghatározó politikai ideológia mennyire jelenik meg a művekben, és hogyan próbálja befolyásolni, formálni az olvasót.

Egy regénytípus, a fiktív regények jellemzésére, illetőleg a propaganda eszközeinek bemutatásaként egy- egy regény elemzésével zárom a dolgozatot, amely éppen csak

¹ FARAGÓ Vilmos, *Lányregény*, Élet és irodalom, 1971. február 13, 11.

betekintést igyekszik nyújtani a pöttyös és csíkos könyvek által képviselt, talán a korábbiaknál kevésbé rózsaszínű lányregény- világba.

Beszélhetünk-e külön ifjúsági irodalomról?

A szakirodalmon belül megoszlanak a vélemények arról, hogy beszélhetünk-e külön gyermek- és ifjúsági irodalomról, vagy pedig csak maga a szépirodalom vagy szórakoztató irodalom létezik. Lengyel Balázs 1968-as cikke szerint nem lehet elkülöníteni a kettőt, hanem kizárólag az esztétikai szempontok számítanak, annyi kitétellel, hogy az ifjúsági irodalom figyelembe vesz bizonyos életkori sajátosságokat.² Petrolay Margit 1965-ben kifejtett véleménye szerint pedig minél inkább hangoztatják az ifjúsági regények egyenjogúságát, annál megkérdőjelezhetőbb ennek az igazsága.³ Más, későbbi vélemények szerint mivel konkrét pedagógiai céllal bírnak ezek a regények, ez kizárja a lehetőségét annak, hogy a magas irodalomhoz soroljuk őket.⁴

Emellett hiába vannak olyanok, akik elkülönítik, és a felnőtt irodalommal azonos szinten kezelik az ifjúsági irodalmat, hiába rendelkezik intézményes keretekkel, ezek a regények a kánonon kívül maradtak mindezekig.⁵

A két szélsőséges nézőpont között helyet kap egy olyan gondolat, amely szerint vannak jó ifjúsági regények, de ezek ismertetőjegye, hogy nem csak a fiatalokat, hanem a felnőtteket is szórakoztatni tudják.⁶ Véleményem szerint beszélhetünk ilyen fajta, minőségi ifjúsági irodalomról.

Gyerek? Gyermek? Ifjúsági? Kamasz?

Ahhoz, hogy meg lehessen szólítani a gyerekeket, szükség van a megfelelő megközelítési módokra, amihez elengedhetetlen a pontos korcsoportok kialakítása.⁷ A gyerek- és gyermekkönyvek közötti különbségeket Komáromi Gabriella fogalmazza meg. Szerinte a gyerekkönyvek körébe sok tanító, szórakoztató könyv tartozik, egészen a puha kötéses könyvektől kezdve a karton lapos könyveken át sok féle kiadványig. Ezekkel szemben gyermekkönyvek már magasabb színvonalat képviselnek, és magának a gyermekkultúrának a

² LENGYEL Balázs, *Modernség az ifjúsági irodalomban*, Jelenkor, 1968, 7-8. sz., 715.

³ PETROLAY Margit, *Ifjúsági irodalom? – gyermekirodalom*, Jelenkor, 1965, 8.sz, 749.

⁴ BÁLINT Ágnes Júlia, *Vitás kérdések a gyermek- és ifjúsági irodalomban*, Iskolakultúra, 1994, 3. sz., 88.

⁵ KISS Judit, *Bevezetés a gyermekirodalomba*, Kolozsvár, Ábel Kiadó, 2008. 13.

⁶ BÁLINT Ágnes Júlia, 1994, 88.

⁷ PETROLAY Margit, 1965, 750.

részét képezik.⁸ Ennek a korosztálynak, hozzávetőleg 10 éves kor alatt még a szülő, pedagógus választ irodalmat. Azonban a felnőtt tudja, hogyan legyen része a szövegnek a saját egyénisége megtartásával, de a gyermek erre még nem képes. A gyermekolvasó általában azt szeretné, ha az üzenet pontosan neki szólna, az őt érintő kérdésekre adna választ, és ehhez nem kellene feladnia a gyermek voltát.⁹

A 11-14 éves korosztály számára szóló irodalmat a német elnevezés alapján keresztelte a szakirodalom ifjúsági irodalomnak. A Cole- féle korfelosztást alapul véve Komáromi ezt megkérdőjelezi, hiszen nem a huszonéves ifjú olvassa ezeket a regényeket, hanem a tizenéves kamasz. Ezek az évek önmaga megismeréséről, az önállósodásra törekvésről és a nemi szerepek felfedezéséről szólnak, és az ezen folyamatok során felvetődő kérdésekre akar választ kapni.¹⁰ Mivel a kamaszok már saját maguknak választanak olvasnivalót, így könnyebben jutnak alacsonyabb presztízsű könyvekhez is.¹¹

Az ifjúsági regény néhány jellemzője

Cselekményesség

Lengyel Balázs 1968-ban kifejti, szerinte túlzottan misztifikálva van az, hogy az ifjúság számára főként cselekményes regényt kell írni. Sokkal nagyobb problémát jelent szerinte a cselekményesség kérdésénél az, hogy sokszor kizárólag az író meséli el a történetet, ahelyett, hogy több szereplő tudatán keresztül mondatná el. Valamint azt is kifejti, hogy maga a cselekményesség kevés ahhoz, hogy egy regény érdekévé válhasson, arra is szükség van, hogy üzenetet hordozzon az adott kor számára.¹² Kolta Ferenc másban látja a probléma gyökerét. Ő azt állítja, hogy vizsgálatok eredménye szerint, ennek az oka, hogy az ifjúsági irodalom elmaradt a szépirodalomhoz képest. Elmarasztaló kritikát fogalmaz, miszerint a regények kizárólag a külső eseményekre szorítkoznak, a hősök nem fejlődnek, és a regények nem valósághű életképeket festenek meg. A megoldás erre az lehetne, ha az ifjúsági irodalmat felnőttesebbé tennék.¹³

⁸KOMÁROMI Gabriella, *Mi a gyermekirodalom?* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 13.

⁹KISS Judit, *Bevezetés a gyermekirodalomba*, Kolozsvár, Ábel Kiadó, 2008.17.

¹⁰KOMÁROMI Gabriella, 1999, 7.

¹¹KOMÁROMI Gabriella, 1999, 10.

¹²LENGYEL Balázs, *Modernség az ifjúsági irodalomban*, Jelenkor, 1968, 7-8. sz., 718—720.

¹³KOLTA Ferenc, *Az ifjúsági irodalom néhány elvi kérdése*, Jelenkor, 1966, 9. sz., 835.

A regény céljai

Amikor az ifjúsági irodalom az 1960-as években fontosabb pozíciót kapott a köztudatban, három kérdés merült fel. A fejlődéslelektan szükségessé teszi-e az ifjúsági irodalmat, mint külön csoportot, az írónak el kell-e látnia pedagógiai feladatokat is és mindezek mellett milyen esztétikai jegyekkel kell rendelkeznie ezeknek a műveknek?¹⁴

A fejlődés szempontjából, mint már volt róla szó, a fiatalok más lelkivilággal, problémákkal rendelkeznek, mint a felnőttek, így másmilyen művekből kaphatnak csak választ a kérdéseikre. Kolta Ferenc Gorkijt idézi ennek alátámasztására, miszerint ha az író nem célirányosan az olvasó életkorának megfelelő regényt ír, megtörténhet, hogy sem a gyermekek, sem a felnőttek tetszését nem fogja elnyerni.¹⁵

A pedagógiai célokat sem lehet figyelmen kívül hagyni, azonban az sem célravezető megoldás, hogyha ezek túlzottan erőltetetten érvényesülnek. Komáromi Gabriella szerint a legfontosabb pedagógiai szempontok, hogy a gyerek ne legyen félrevezetve az alapvető történelmi, természettudományos ismeretek tekintetében, valamint fejlessze a nemzeti identitástudatát és a szókincsét.¹⁶

Az esztétika kérdésében eltérőek a vélemények. Az 1920-as években Charlotte Bühler még azt állította, 16-17 éves korig a fiataloknál csak a tartalom számít, ekkor még nem rendelkeznek kialakult szépérzéssel.¹⁷ Ez a nézet mára nem elfogadható. Ami esztétikailag nem magas színvonalú, az nem alkalmas a gyerekek formálására.¹⁸ Azonban a regények kedveltsége nem függ feltétlenül az esztétikai értéktől ebben a korban.

¹⁴ KOLTA Ferenc, *Az ifjúsági irodalom néhány elvi kérdése*, Jelenkor, 1966, 9. sz., 877—878.

¹⁵ KOLTA Ferenc, 1966, 878.

¹⁶ KOMÁROMI Gabriella, *Mi a gyermekirodalom? = Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 11.

¹⁷ KOLTA Ferenc, *Az ifjúsági regény korszerűségének problémái*, Jelenkor, 1968, 9. sz., 836.

¹⁸ KOLTA Ferenc, 1966, 881.

A kutatás nehézségei

Sok pöttyös- és csíkos könyvet ismertem magam is, de olyan összesítést soha nem láttam, amely a teljes sorozatot számba vette volna. A pöttyös és csíkos könyvek sorozata tulajdonképpen egy nem létező sorozatnak tűnt fel előttem, és az előző évtizedek olvasói előtt: alighanem nem volt olyan olvasó, aki az összeset elolvasta volna. Mindenki olvasott pöttyös és csíkos könyveket, sokan ugyanazokat, és sok olyat is, amiket a többiek nem.

Előzetes ismereteim több pöttyös- és csíkos könyvre is kiterjedtek, azonban a lista koránt sem volt teljes. Megkeresésemre a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó azt a választ adta, hogy nem rendelkezik listával a sorozatban kiadott művekről, így azokat magam gyűjtöttem össze.

A lista összeállításában nagy segítségemre volt a Kepes Ágnes és Szász Eta által a Móra kiadónál megjelentetett több kötetes gyermekirodalmi bibliográfia, amelyben a regények adatai és a rövid tartalmi összefoglaló mellett a sorozatcímeket is jelezték. Azonban a három kötet egésze sem fedi le a teljes vizsgált korszakot, valamint az egyes köteteken belül is vannak hiányosságok. A *Beszélő Könyvtár* című első kötet abban az évben jelent meg, mint a legelső pöttyös és csíkos regények, azonban azokat még nem tünteti fel egy külön sorozathoz tartozónak.¹⁹

A második, *Új beszélő könyvtár* című kötet már több mint 50 regény leírásában közli, hogy ha valamelyik sorozathoz tartozik, azonban vannak olyan regények, amelyeket ugyan feltüntet, de nem jelöli pöttyös vagy csíkos mivoltukat.²⁰

Így ezt a listát (amely nagy valószínűséggel még nem nyerte el a végleges terjedelmét) további gyűjtőmunka által sikerült felkutatni. Igénybe vettem több könyvtár katalógusát (Országos Széchenyi Könyvtár, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum), valamint különféle internetes olvasói- rajongói fórumokat is.

A lista összeállításában az is nehézséget jelentett, hogy mivel a sorozat az 1990-es években is folytatódott, sőt pöttyös könyvek napjainkban is jelennek meg, szűrni kellett a regényeket. Például Bálint Ágnes *Hajónaplója* korábbi kiadásokban is megjelent, de pöttyös könyvként csak 2000-ben. A másik nehézség, ami nem teszi lehetővé a pontos lista összeállítását, hogy bizonyos regények a többszöri kiadások alkalmával hol pöttyös, hol csíkos kötésben látták meg a napvilágot. Például Gergely Márta *A mi lányunk* című regénye

¹⁹ *Beszélő könyvtár: Az ifjúsági irodalom ajánló bibliográfiája*, szerk. KEPES Ágnes, SZÁSZ Eta, Bp., Móra, 1958.

²⁰ *Új beszélő könyvtár: Az ifjúsági olvasmányok ajánló jegyzéke*, szerk. KEPES Ágnes, SZÁSZ Eta, Bp., Móra, 1969.

két alkalommal jelent meg pöttyösként (1959-ben és 1963-ban), valamint egyszer csíkosként (1979-ben).

Megnehezítette a munkát az is, hogy míg vannak folytatásos regények, amelyeket a kiadó egészében beemelt a sorozatba (akár úgy is, hogy az első rész pöttyösben, a második már csíkosban jelent meg, ahogy a hősök is nőttek), azonban vannak regények, amelyeknek csak egy része jelent meg. Nem is feltétlenül az első. Ilyen például a Karin Michaelis által megírt dán kislány, *Bibi* története. Az első kötet 1958-ban megjelent ugyan Magyarországon, de nem a pöttyös sorozat részeként. Két évvel később, a következő rész, amely a *Bibi és az összeesküvők* címet kapta, már ilyen formában került az olvasóközönség elé.

Az általam összegyűjtött, és számításokhoz, valamint statisztikai adatokhoz alapul vett teljes jegyzék, a mellékletben megtalálható.

Kik és kiknek írták ezeket a regényeket?

Több elmarasztaló kritika is érte az ifjúsági irodalom szerzőit, és gyakran úgy kezelik őket, mintha amatőrök, vagy unatkozó háziasszonyok írták volna.²¹ Jelen sorozatról ez nem mondható el, hiszen rengeteg elismert író műve jelent meg a kiadó gondozásában. Hogy csak néhány nevet említsünk: Erik Kästner, Charlotte Brontë, a magyar írók közül pedig Mikszáth Kálmán, Krúdy Gyula, Szabó Magda, Janikovszky Éva vagy Bálint Ágnes munkái.

Összesen 94 író 157 regénye jelent meg a pöttyös és csíkos sorozat valamelyikében a vizsgált időszak alatt, 1958 és 1990 között. Nemzetiségi megoszlás tekintetében ez 49 magyar író 106 darab regényét és 45 más nemzetiségű író (akik között találunk angol, svéd, dán, lengyel, osztrák és sok más nemzetiségű szerzőt is) 51 regénye jelent meg.

A művek között férfi és női írók munkája is megtalálható. Összesen 25 író 33 regényét és 69 írónő 124 regényét találjuk a pöttyös és csíkos könyvek között. Ezen kívül a csíkos sorozatban rendhagyó módon megjelent két novellagyűjtemény is *Holdfény*, valamint *Lányok fényben és árnyékban* címmel.

Az olvasók korosztály szerinti megoszlása nem egységes. Sok regény borítóján vagy fülszövegében szerepel, hogy mennyi idős olvasónak szánják. Több pöttyös könyvben 8-10 éves, de akár 12 év feletti kor megjelölés szerepel, míg a csíkos regények között nem ritka a 14 éves kor fölötti ajánlás.

Az 1950-ben alapított kiadónak (mely a Móra Ferenc nevet csak 1957 óta viseli) nem a pöttyös és csíkos regények az egyetlen, ifjúság számára kiadott sorozatai. A gyerekeknek s

²¹ TARBAY Ede, *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*, Bp., Szent István Társulat, 1999, 9.

fiataloknak indított sorozatai közül csak néhányat említve: *Regék és mondák*, *Képes Történelem*, *Képes Földrajz*, *Bölcs bagoly*, *Így élt ...*, illetőleg a pöttyös és csíkos regényekkel párhuzamosan a fiúk számára indított *Delfin* sorozat.

A kiadó fénykorát ugyan a hetvenes és nyolcvanas években élte, a rendszerváltás után is igyekezett megőrizni korábbi arculatát. Jelenleg is jelennek meg újabb pöttyös és csíkos könyvek, valamint régebbi művek újrakiadásai. Ezen kívül 9 - 11 éves lányok számára jelenik meg a *Rózsaszín balettcipő* című sorozat egy Balettakadémia növendékeiről, valamint a kamaszok (14 - 18 évesek) számára a *Móra X* sorozat, amely különféle tabutémákat feszegető ifjúsági regényeket tartalmaz.²²

Formai jellemzők

Külső és belső szempontok szerint is sok hasonlóságot mutat a két sorozat. Az elbeszélés szempontjából mindkettőben jellemzőek a naplók, életmesék, hiszen nagyon fontos szempont, hogy élethűnek mutakozzanak. Ennek okáért az elbeszélő gyakran maga a főhős.²³ Ha nem is maga a főhős mondja el az egész cselekménysort, gyakori a mindent tudó elbeszélő, aki közvetíti a főhős és a többi szereplő gondolatait, érzelmeit is.

Külsőségeiben az esetek többségében nem sok különbség van, hasonló keménykötésű a két sorozat, a csíkos regények valamivel nagyobb méretűek. Azonban ez nem egységes a vizsgált időszak egésze alatt. Az 1989-90 -es években már több regény jelent meg puha borítóval mind a pöttyös, mind a csíkos regények között.

²² CS. TÓTH János, *Értékmegőrző évtizedek – Jóra nevel a Móra*, Könyv és Nevelés, 2008, 2. sz., 74.

²³ KOMÁROMI Gabriella, *A gyermekkönyvek titkos kertje*, h. n., Pannonica Kiadó, 1998, 313—314.

Kategorizáció

A pöttyös és csíkos könyvek tematikájukban sok hasonlóságot mutatnak, és jól elkülöníthető csoportokat figyelhetünk meg köztük. A kategóriák felállításához Lipócziné Csabai Sarolta az ifjúsági regényekre alkalmazott, - Winfried Freund nyomán összeállított felosztásához igazodtam. A pöttyös és csíkos regényeken belül több példát is találhatunk mindegyik típusra.

Freund felosztásban szerepelnek fantasztikus és realista művek, lányregények, detektívregények, tudományos – fantasztikus kalandregények, történelmi, politikai és vallásos művek. Lipócziné ebből a magyar regényekre alkalmazva a következő csoportokat állítja fel: lányregények, kalandos, illetőleg vakációs regények, társadalmi problémát bemutató, illetve történelmi regények. A tanulmányban felállított ötödik, detektívregényeket magába foglaló kategóriát én fikatív, lehetetlen eseményeket bemutató regények csoportjára cserélem.²⁴

Ahogy a legtöbb dologban, itt sem határolódnak el egymástól a különféle csoportok. A regények besorolásánál a legjellemzőbb vonásaikat vettem tekintetbe, volt ahol többet is, így vannak regények, amelyek több csoportba is tartoznak. A főbb csoportokon belül több helyen állítottam fel alkategóriákat, ezeket az egyes fejezeteknél tárgyalom.

Lányregények

Klasszikusan a wertheriádákat tartják a lányregények őseinek, emellett pedig elválaszthatatlanok a szentimentalizmustól és a romantikától. Legfőbb jellemzőik, hogy témaként is különféle érzelmeket választanak, az érzelmekre akarnak hatni, mindeközben szórakoztatnak, és nem utolsó sorban minden alkalommal az erény győzelmeskedik bennük. Nagyon gyakran alkalmaznak sablonokat, melyek között szerepelhet egy elszegényedett árva vagy félárva nemesi leszármazású hölgy, aki elszegényedve nevelőnőnek áll, és végül a szerelem váltja meg. Másik sablon szerint egy makrancos, cifrázkodó úrilány fejlődik erényes hölggyé.²⁵

A lányregények nagyon gyakran önálló világgéppel rendelkeznek, amely nem minden esetben mutatja be a teljes világot, csupán annak egy szeletét. Értékvilágot és illemkódexet is közöl, melyben a jó és a rossz olyan élesen határolódik el egymástól, mint a mesékben.²⁶

²⁴ LIPÓCZINÉ Csabai Sarolta, *Témák és műformák a 80-as évek ifjúsági regényeiben*, Magyartanítás, 1998, 2. sz., 14.

²⁵ KOMÁROMI Gabriella, *Utak a regénytől az ifjúsági regényig = Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 144–145.

²⁶ KOMÁROMI Gabriella, *A gyermekkönyvek titkos kertje*, h. n., Pannonica Kiadó, 1998, 322.

Komáromi Gabriella közli Malte Dahrendorf kutatásának eredményeit, mely kimutatja, hogy a lányregények címadási gyakorlatában 48,6%-ban lánynév szerepel, 14,7%-ban a lány szó vagy valamely szinonimája, 7,3% tartalmaz családdal kapcsolatos asszociációt és 11,9% valamilyen romantikus utalást.²⁷ A pöttyös és csíkos regények esetében ezek a számok a következőképpen alakulnak: a címek 22,6%-a tartalmaz lánynevet, 11,3%-ban szerepel a lány szó valamilyen szinonimája (lány, kisasszony, hölgy), 5,03% családdal kapcsolatos fogalmat és 11,9% romantikus fogalmat. Ezekből az arányokból tehát az következik, hogy a 20. század második felének lányregényei, illetőleg azok, amelyeket a Móra Kiadó gondozásba vett, már valamivel kevésbé rózsaszínűek, mint elődeik, de a címadási gyakorlatban sok tekintetben hasonló megoszlást fedezhetünk fel.

Fejlődésüket tekintve az 50-es évekig a hagyományos lányregények jellemzően az odaadást, szerénységet, szorgalmat igyekeztek modellezni, ezt követően jelentek meg az öntudatosabb, aktívabb regényhősök.²⁸ Mivel az 50-es évek elején még nem jelentek meg ezek az újabb típusú, kevésbé rózsaszín lányregények, sőt szinte semmilyen lányregény nem jelenhetett meg, a fiatal lányok előszeretettel vették elő a második világháború előtti érzelmes, szentimentális műveket. Hiába próbálták ezeket a regényeket és a műfajt hallgatólagosan nem létezőnek nyilvánítani, nem lehetett elnyomni, reneszánszát élte, ezért inkább megpróbálták egy színvonalasabb formáját kidolgozni.²⁹

A modernizálás részben a tematikát, részben az érzelmi ábrázolásokat vette célba. Ezek a regények már kevésbé rózsaszínűek, és sokkal mélyebb lélektani mondanivalóval rendelkeznek. A modernizáló hullám szerzői közé tartoznak többek között: Erik Kästner, Astrid Lindgren, Thea Beckman, Szabó Magda és Janikovszky Éva is.³⁰

Ezek a lányregények már nem elsődlegesen a szórakoztatás céljával jönnek létre, hanem aktívabb példaképeket és társadalmi viselkedésmintákat is sugallnak. A tematika modernizálásával újabb problémakörök emelkedtek be a témák közé, melyek között sok aprónak vélhető konfliktus felnövesztése szerepel, de ameddig gyerekszempontból ezeknek nagy tétje van, ez nem feltétlenül jelent problémát.³¹

²⁷ KOMÁROMI Gabriella, *Utak a regénytől az ifjúsági regényig* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 144.

²⁸ LIPÓCZINÉ Csabai Sarolta, *Témák és műformák a 80-as évek ifjúsági regényeiben*, Magyartanítás, 1998, 2. sz., 16.

²⁹ G. DONÁTH Blanka, *A lányregény és a lányregény korszak* = *Olvasó gyermekeink: Tanulmányok és cikkek az olvasóvá nevelés köréből*, szerk. HARSÁNYI István, Bp., Tankönyvkiadó, é.n. 190—191.

³⁰ KOMÁROMI Gabriella, *Modern idők, régi műfajok* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 237.

³¹ FIOLÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, *A hetvenes évek ifjúsági regényei*, Bp., Tankönyvkiadó, 1981, 138—139.

G. Donáth Blanka végzett egy kutatást az 1954—55-ös években a pubertás korú iskolás lányok között arra vonatkozóan, ők mit várnak el a lányregényektől. Habár ez a vizsgálat korábbi, mint a jelen dolgozatban vizsgált regények, a konklúzió számunkra is hasznos lehet. Meglepte az eredmény, hogy a lányok maguk nem tudták definiálni, hogy mik az ismertetőjegyei ezeknek a regényeknek, de egyöntetűen arra a megállapításra jutottak, hogy tematikájuk miatt olvassák őket. A művekkel kapcsolatos elvárásaik is hozzávetőleg azonosak voltak. Ezek a következők: a regénynek egy főszereplője legyen, akit az olvasó könnyen megszerethet, az olvasóhoz hasonló körülmények között éljen, korra nézve is megegyező legyen, maximum 2 vagy 3 évvel idősebb lehet a főhős, mint az olvasó. Ezen kívül a regény kísérje végig a történetét egészen addig, ameddig a hős révbe ér, azaz férjhez megy vagy megtalálja a hivatását.³²

A serdülő lányok elvárták (és a mai napig elvárják) a lányregényektől, hogy szórakoztatva tanítsanak. Ezért nem, mint irodalmat kezelik ezeket a műveket, hanem mint bepillantást az élet egy-egy epizódjába és abba, hogyan kell helytállni ezekben a helyzetekben.³³

A tipizálás során a csupán lányregényi szálát feldolgozó műveket soroltam ebbe a kategóriába, nem az összes olyan regényt, amelyikben szerelmi szál vagy valamilyen lányregény motívum feltűnik. Arányaiban viszonylag kevés ilyen regénnyel találkozunk. Ez visszavezethető a rózsaszínű lányregények megvetettségére, valamint megmagyarázza, miért kell egy ilyen regény előszavában egyfajta védőbeszéddel szolgálni, ahogyan Lilo Hardel *Színház a kisvárosban* című regényében olvashatjuk.

„(...) arról lesz szó, hogyan lett szerelmes Babi. Azt is elmondjuk, hogy ez mikor, miért és hogyan történt. Babi életében először lett szerelmes, és ebben semmi csodálatos sincs, ha tudjuk, hogy – történetünk idején – Babi tizenöt éves volt. A fiatalember viszont tizenhat. És most valaki azt mondhatja: menjetek már az ilyen gyerekségekkel! Mi az érdekes abban, ha egy tizenöt éves lány és egy tizenhat éves fiú egymásba szeret, az egészet megírják az ifjúság épülésére, és egy ifjúsági könyvkiadó megjelenteti az történetet? Lehet ez más, mint unalmas? Aki ezt gondolja, téved. És jobban tenné, ha kissé tovább olvasná ezt a könyvet, ahelyett, hogy előítéletei miatt azonnal félretenné. Mert ebben a történetben akadhat ugyan kifogásolni való, de annyi biztos, hogy unalmasnak egyáltalán nem mondható.”³⁴

³² G. DONÁTH Blanka, *A lányregény és a lányregény korszak = Olvasó gyermekeink: Tanulmányok és cikkek az olvasóvá nevelés köréből*, szerk. HARSÁNYI István, Bp., Tankönyvkiadó, é.n., 195—196.

³³ G. DONÁTH Blanka, *A lányregény és a lányregény korszak* é.n., 246.

³⁴ HARDEL, Lilo, *Színház a kisvárosban*, Bp., Móra, 1964, 5.

Kalandos, vakációs regények

Lipócziné felosztásában ebbe a kategóriába tartozik mindenféle robinzonád, indián- vagy utazásregény.³⁵ Azonban a kalandos regények skálája ennél sokkalta szélesebb. Sok vakációs regényre jellemző, hogy a társadalmi problémákat nem veszi figyelembe, minden hétköznapot unalmasnak és szürkének láttat, amelyben nem érdemes élni, és az igazi életet a szünet jelenti.³⁶ Ehhez a csoporthoz sorolhatjuk többek között a Mohás Livia által írt, *Kölykök a júdásfa alatt*, a már említett *Bibi és az összeesküvők*, vagy Tadeusz Zimecki, *Vakáció a kenguruk földjén* című regényét.

Más típusú vakációs regényeknél ezzel szemben a miliöváltás kapja a nagyobb hangsúlyt. Ez általában a nagyvárosból a vidékre való kerülése egy-egy gyereknek, ahol a másféle társadalmi viszonyrendszeren keresztül fejlődésen megy át.³⁷ Ide tartozik többek között a Bálint Ágnes *Repülő divány-* a, vagy Nagy Katalin *Próbarepülés-e* is.

A magyar vakációs regények között felállítható egy kisebb csoport, amelybe az utóbbi regény is beletartozik. Ezekben a regényekben a miliöváltásra és a fejlődésre a különféle építőtáborok, állami gazdaságokban való munkavállalás, vagy az úttörőtábor szolgálat lehetőséget. A regények fele- fele arányban csábítanak valamiféle kalandra, illetőleg ábrázolják a főhős fejlődését.

Társadalmi regények

A társadalmi témájú regények jellemzően már nem csak az ifjúság problémáival foglalkoznak, hanem egy sokkal átfogóbb képet igyekeznek adni. Sokszor a felnőttek problémáit is pontosabban ábrázolják, legyen az a családi élettel vagy a karrierrel kapcsolatos. A regények közös vonása, hogy nem csak felvázolnak egy problémát, hanem megoldást is kínálnak arra.³⁸

A Jelenkor folyóirat ifjúsági irodalommal foglalkozó vitájában felmerült az a kérdés is, hogy ezek a regények milyen képet festenek a felnőttekről. Bakó Ágnes azzal érvelt, hogy 10 éves kor után a gyerekek kilépve a mesék világából sokkal kritikusabban kezdik szemlélni a felnőtteket. A regényeken belüli ábrázolásnak tehát hitelesnek kell lennie, hiszen a gyerekek már nem vezethetők meg a tökéletes felnőttek mítoszával. Ezek a felnőttek egyúttal hitelüket is veszítik, még annyira sem válhatnak eszményképpé, mint a csekély hibákkal, reálisan

³⁵ LIPÓCZINÉ Csabai Sarolta, *Témák és műformák a 80-as évek ifjúsági regényeiben*, Magyartanítás, 1998, 2. sz., 14.

³⁶ FIALÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, *A hetvenes évek ifjúsági regényei*, Bp., Tankönyvkiadó, 1981, 79.

³⁷ FIALÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, 1981, 130.

³⁸ LIPÓCZINÉ Csabai Sarolta, 1998, 15–16.

ábrázolt felnőttek.³⁹ Koczogh Ákos véleménye szerint ebben a kérdésben nem számít, hogy az aktuális közeg szocialista társadalomnak minősül-e, az a fontos, hogy a fiatalok elé a legkevesebb hamis képet állítsák.⁴⁰ A kamaszok és a felnőttek közötti konfliktusok legtöbb formája már fel lett dolgozva ezekben a regényekben, azonban az a vád is érte őket, hogy nagyon sok regény csak álkonfliktust tartalmaz.⁴¹

A főhős **felnőtté válását**, önmaga, illetve a világban való helyének megtalálását sok regény dolgozza fel különféle képpen. A főhősök különböző korúak, van aki a tizennegyedik születésnaptól (Szabó Magda: *Születésnap*), van aki a tizennyolcadiktól várja a fordulatot (Molnár Géza: *A tizennyolcadik születésnap*), és olyan is van, aki már többgyermekes édesanyaként kell szembesülnie önmagával, és azzal, hogy rossz úton kereste addig a boldogságát (Bálint Ágnes: *Madárfürdő*). Több más magyar regényhőssel együtt ők is megtanulják, hogy nem a szebb ruha, vagy a nagyobb ház (kit milyen anyagi javak szédítettek meg) teheti őket boldoggá, hanem a körülményeik között kell megtalálniuk a boldogságukat.

Sajátos csoportját alkotják az énkép-kereső regényeknek azok, amelyekben árva lányként felnőtt hősök keresik gyökereiket, és igyekeznek ennek a sajátos helyzetnek a tudatában felépíteni későbbi életüket. Ilyen regények Thury Zsuzsa *A tűzpiros üveggömb*-je, vagy Márton Klára *Element a vonat* című regénye. Sok regény jeleníti meg ezek közül az elmagányosodott gyermek problémáját.

A korábbi lányregények között jellemző árvaság itt már nem kötelező jelzője a **gyermekmagánynak**, bár az 50-es, 60-as évek regényeiben még megjelenik (Szabó Magda: *Álarcosbál*, vagy André Dhôtel: *Ahová nem juthatunk el soha*). Ezt a modern – sok tekintetben egzisztenciális – magányt akár a városban, gyerekekkel körülvéve is átélheti a főhős, de nemcsak a társak, a család hiánya, hanem a csonka családban szerzett sebek is jelenthetik.⁴² A gyermekmagány ábrázolásában Halasi Mária volt az egyetlen, aki vállalta, hogy főhősül egy cigány kislányt ábrázol, akinek a beilleszkedéssel kapcsolatos harcait követhetjük nyomon az *Utolsó padban* és a *Kölcsönként szülők* című regényekben.

Családi konfliktust, az együttélés problémáit viszonylag kevés regény állítja a középpontba, de sok regény tartalmazza ezeket a konfrontációkat is, mintegy mellékszálként. A regények jelentős része a testvér érkezésével, elfogadásával kapcsolatos érzelmi viharokat

³⁹ BAKÓ Ágnes, *Felnőttek és gyerekek: Hozzászólása az ifjúsági irodalmi vitához*, Jelenkor, 1969, 11. sz., 1017–1018.

⁴⁰ KOZOGH Ákos, „*Felnőttek és gyermekek*”, Jelenkor, 1969, 9. sz., 841.

⁴¹ FIALÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, *A hetvenes évek ifjúsági regényei*, Bp., Tankönyvkiadó, 1981, 139.

⁴² FIALÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, 1981, 110–111.

mutatja be. Ilyenek a több szempontból párhuzamba állítható *Hárman a szekrény tetején* (G. Szabó Judit), és Christina Grassmeyer regénye, a *Hármunknak kevés a hely*.

Másik csoportot alkotnak azok a regények, amelyek a sok ember együttéléséből adódó hol nehéz, hol humoros szituációkat mutatják be, mint Vera Ferra- Mikura *Tizenkettő: nem egy tucat* című regénye. Családi problémával szembesít a *Két Lotti* című regény is (Erik Kästner), melynek magyar párhuzamát is felfedezhetjük Thury Zsuzsa *Mostohatestvérek* című művében, ahol a két kislány a nagymamákkal való nyaralás során kell, hogy közelebb kerüljön egymáshoz, és elfogadja a másikat.

A **közösségi konfliktusok** általában egy-egy gyermek különtségén alapulnak. Oka lehet az, ha valaki mintatanuló, újonnan kerül be az osztályba, vagy éppen szemüveges, ahogyan Fehér Klára, *Mi, szemüvegesek* című regényének Évi. Ezek a regények az egymás elfogadására akarnak tanítani, bármiben is különbözzenek mások.

Jól illusztrálja ezt az említett regény előszava:

„Ezt a könyvet csak az olvashatja el, akinek szemüvege van! Vagy ha neki nincs, legalább az apukájának vagy az anyukájának vagy a nagymamájának vagy a nagybácsikájának. (...)De ha egyikük sem visel szemüveget, akkor csak abban az esetben olvashatja el, ha senkit sem csúfol azért, mert szemüveges. Se azért, mert kövér vagy sovány, vagy hosszú vagy kurta, vagy vörös hajú vagy kopasz vagy hosszú hajú, vagy nagy füle van vagy karikalába, vagy szeplő nőtt az orra hegyén és egyáltalán nem csúfol senkit soha semmiért. Aki csúfolódik, annak alászolgája, jó napot kívánok, nem barátkozunk, semmi köze ehhez a regényhez.”⁴³

Az egyéni útkeresések sarkalatos pontja a kamaszkor idején a **hívás választása**. Ezen regényeknek csak minimális százaléka játszódik a huszadik században, például a *Martina újra táncol* (Jarmila Dédkova), *A mi lányunk* (Gergely Márta), vagy a későbbiekben tárgyalt *Anni és a film* című regények.

Az emancipációért és a szabad hivatásválasztásért küzdő nőalakokat bemutató regények jelentős része nagy történelmi nőalakokat mutat be. Ezek között a regények között igen jelentősek Kertész Erzsébet regényei, aki a magyar- és a világtörténelem legnagyobb nőalakjainak harcait mutatja be.

⁴³ FEHÉR KLÁRA, *Mi szemüvegesek*, Bp., Móra, 1986, 5.

Történelmi regények

A történelmi témájú regényeknek több formája is megjelenik a vizsgált művek között. Az író korának elvárásai szerint részesítettek előnyben egy- egy letűnt kort. Az 50-es években politikailag kedvelt volt, ezért a regényekben is többször jelent meg a Hunyadiak, a Rákócziak vagy az 1848-as forradalom ideje és hősei. Ez a pöttyös- és csíkos könyvek között is megmutatkozik.

A történelmi témájú ifjúsági regények írójának nem feladata, hogy pontosan azt mondja el, ami megtörtént, ezt megkísérlik megírni a történetírók. Az írók megpróbálnak bepillantást engedni abba, ami megtörténhetett volna. Ez akkor válhat maradandóvá, ha a jelen számára is tud üzenetet hordozni, nem merül ki a múlt illusztrálásában.⁴⁴

A regények kezdete és vége közti eseménysor tehát létrehoz egy fiktív lehetséges világot⁴⁵, amely a történelmi regények esetében azzal a sajátossággal bír, hogy a fiatal olvasók által is ismert történelmi adatokat tartalmaz. A feltételezett előismeretek miatt ennek a világnak az elemeit kevésbé kell aprólékosan felépíteni. Ennek ellenére a két világ (a valós és a fiktív) nem esik egybe.⁴⁶ Éppen ezért dokumentációként sem olvasható, hiszen akkor nem lesz sikeres az értelmezés.⁴⁷

A történelmi témájú regények között két nagy csoportot állíthatunk fel. Az egyik része ezeknek a regényeknek egy konkrét történelmi alak életét, küzdelmeit mutatja be, míg a másik rész inkább egy- egy történelmi szituációt idéz fel. Ennek főhőséül gyakrabban választanak hétköznapi embereket.

A **történelmi alakok** megidézésére elsősorban a csíkos könyvek között találunk példát, mindenekelőtt Kertész Erzsébet regényeiben. Magyar hősnőinek többsége a reformkor jelentős asszonya (Szendrey Júlia, Podmaniczky Júlia), de emléket állít Mikszáth Kálmánnak vagy sok világhírű művész- és tudósnőnek is, akik kemény harcok árán érték el sikereiket. A cél olyan példaképeket állítani az olvasók elé, akikre valóban felnézhetnek. Azonban nem csak jelentős nőalakokat sorakoztattak fel. Férfi hősöket is találunk a regények között, például *Akli Miklós* (Mikszáth Kálmán regénye) vagy Wesselényi nádor személyében (Köszegi Imre: *A fellgyári Vénusz*).

A nagy alakok ábrázolásánál valamivel több regény idéz fel egy- egy **történelmi szituációt**, a kor társadalmi, gazdasági, kulturális hangulatát. A magyar régmúltról szóló

⁴⁴ FIOLÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, *A hetvenes évek ifjúsági regényei*, Bp., Tankönyvkiadó, 1981, 147—148.

⁴⁵ BERNÁTH Árpád, *Építőkövek – A lehetséges világok poétikájához*, Szeged, Ictus Kiadó, 1998, 47—48.

⁴⁶ BERNÁTH Árpád, 1998, 18.

⁴⁷ BERNÁTH Árpád, 1998, 214.

regények döntő része a reformkort ábrázolja, míg a világirodalmi témák szélesebb perspektívát ölelnek fel. Ezek között olvashatunk az amerikai rabszolgatartókról vagy a francia felvilágosodásról is.

A legtöbb regény, amelyik konkrét időszakot jelenít meg a 20. században játszódik. Ezeket a regényeket akár a **félműl**tről szóló regényeknek is nevezhetjük.⁴⁸ A hetvenes években egyre több olyan regény jelent meg, amelyek az 1920-as, 30-as, 40-es, 50-es évek történeteit dolgozták fel. Ezen regények jelentős része önéletrajzi ihletésű.⁴⁹ Egyaránt jelen vannak magyar- és világirodalmi szerzők és események. Többek között ide sorolhatjuk *A mi lányunk*, a *Fekete szivárvány* (Bakó Ágnes), a *Ki tud franciául?* (Hermina Frankova) vagy Joó Katalin, a *Boldogtalan nyár* című regényét is.

Ezeket a regényeket egy ideig a társadalmi témájú regények közé sorolták, azonban Földes Péter is felhívja a figyelmet arra, hogy sokkal inkább van helyük a történelmi regények között. Ugyan bőséges mondanivalót hordoznak társadalmi kérdésekről is, de mivel az olvasónak már nincsenek közvetlen tapasztalati azokról a körülményekről, amelyekben a regény játszódik, az írónak meg kell azokat teremtenie a számára.⁵⁰

Idővel a második világháborúról is egyre figyelemreméltóbb regények születnek, hiszen szerzőik ahhoz a generációhoz tartoznak, amely a második világháború éveit alatt volt gyerek.⁵¹ Ezeken a műveken látszik, hogy nincs olyan közösség, amelyet el ne értek volna a háborús borzalmak. Akkor is így van, ha a fővárosról, vagy egy eldugott leánynevelő intézetről van szó, mint Szabó Magda *Abigéljének* Matulája, amely legelőször csíkos könyvként látott napvilágot 1970-ben.

Fiktív regények

Főként a pöttyös könyvek között találunk olyanokat, melyeknek hőseivel mesészerű kalandok történnek. Rozina kutyát álmodik magának, Katrin hirtelen mindenben a legtehetségesebb kislánnyá válik, Kriszti pedig haramiákkal találkozik. A csíkos regények között kevesebb ilyenrel találkozunk. A legjellemzőbb talán Fekete Gyulától a *Szerelmesek bolygója*, melyben egy 30. századi szerelmi történet olvasható, azonban ez már a sci-fi műfajához sorolható.

⁴⁸ FIOLÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, 1981, 17.

⁴⁹ FIOLÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, 1981, 17.

⁵⁰ FÖLDES Péter, *Az ifjúsági irodalom néhány műfaji kérdése = Vita az ifjúsági irodalomról, Jelenkor 1965—1966 – cikkek és tanulmányok*, vál., szerk., SZEDERKÉNYI Ervin, Móra Könyvkiadó, 1968, 121.

⁵¹ FIOLÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, *A hetvenes évek ifjúsági regényei*, Bp., Tankönyvkiadó, 1981, 41.

Ezeknek a regényeknek a többsége, főleg a pöttyösök közül, még közelebb áll a mesevilághoz, mint a többi mű. Gyakran állnak külön álló epizódokból (Astrid Lindgren: *Harisnyás Pippi*, Ingrid Bredberg: *Katrin professzor*), ahol az események sorrendje akár felcserélhető is lenne.

A regények megoszlása a csoportokon belül

A lányregényekről szóló fejezetből kitűnt, a pöttyös- és csíkos könyveket is még sokszor a századelő rózsaszín regényeivel veszi egy kalap alá a szakirodalom, azonban a tipizálás sok érdekességet mutat. Az elvárásoknak (tudniillik korban azonos főhős, szerelmi szál, révbeérés, recept az élethez) továbbra is igyekszik megfelelni a műfaj, de sokkal szélesebb perspektívát mutat.

Nem meglepő, hogy legcsekélyebb százalékban a fikciós művek vannak jelen a sorozatokon belül. A pöttyösök között még öt darab, a csíkosok között már csak három olyan regényt találunk, amely lehetetlen képességekkel rendelkező, vagy valótlan szereplőket vonultat fel. Összességében a teljes jegyzék alig több mint 5%-át teszik ki.

Az egyik legváratlanabb eredmény, hogy a sort folytatva, második legkisebb csoportot a tisztán lányregénynek sorolt művek alkotják. Ezek közül pöttyösben tizenhárom, csíkosban már csak kilenc darab regényt találunk, ami összesen 13, 76%-ot jelent. Ez a szám alig marad el a vakációs regények csoportjától, amelyek közé tizenhat pöttyös-, illetőleg hét csíkos regény tartozik, így összesen 14,5 %-át teszi ki a regényeknek.

A történelmi regények igen nagy számban vannak jelen, lányregényeknek és a vakációs regényeknek az összességét egymaga kiteve. Ez az összes mű 28, 2%-át jelenti. Ebben a csoportban egyedülállóan a csíkos könyvek vannak jelen nagyobb számban, harmincegy darabbal, míg a pöttyösök között csak tizennyolc darab van.

Legnagyobb számban (és talán ez az eredmény a legmeglepőbb), a regényeknek gyakorlatilag a felét kiteve a társadalmi témájú művek vannak jelen. A 48,36%-os arány a pöttyös könyvek közül harminckilenc, míg a csíkosak közül harminchat darab művet jelent. Az eredmények ábrázolása a 3. számú mellékletben található.

A 60-as 90-es évek közti könyvkiadás számára – mindebből jól látszik – a pöttyös- és csíkos regényekkel inkább valamiféle didaktikus szándék, az aktív női szerepminták bemutatása és elfogadtatása volt a feladat. A sorozat nem „rózsaszínű” lányregények sorozata volt: élesen el akart különülni a korábbi évtizedek populáris ifjúsági nőregényeinek passzív szerepfelfogásától.

Propaganda megjelenése a regényekben

A tematika sokfélesége ugyan különválasztja a regényeket, de közös vonásokkal is bőven rendelkeznek. Ezek közül talán a legszembevetőbb, a politikai ideológia és az általa hangoztatott értékrendszer megjelenése a regényekben. A Jelenkor folyóirat hasábjain zajló vitában Kárpáti Sándor azzal kezdi hozzászólását, hogy leszögezi, más fajta igényeket kell kielégítenie, ezáltal más fajta eszközöket alkalmaz Kelet és Nyugat irodalma. *„Más az esztétikájuk, az etikájuk, következésképpen különbség van irodalmuk eszközjellegében, funkciójában is. Kelet és Nyugat irodalmában, pontosabban a burzsoá és a szocialista irodalomban – így az ifjúsági irodalomban is – vannak hasonló elemek, de megvannak az elválasztó vonalak is.”*⁵²

A második világháború után a lányregény egy időre eltűnt a piacról, azonban mivel igény lett volna rájuk, a fiatal lányok elővették a régebbi, rózsaszínűbb műveket. Már 1947-48 után kezdtek megjelenni az újabb gyermekkönyvek és regények, de ezekben már egyre nagyobb számban jelenik meg a sztálinizmus is.⁵³ Az első néhány évben, 1949-53 között ez olyannyira erőteljesen irány volt, hogy azok a lányregények nem is jelenhettek meg, melyekben a főhős például nem traktorista lány volt.⁵⁴ Azok az írók, akik mondanivalója nem fért bele a szocialista realizmus követelte irodalomba, a felnőttek helyett a gyerekeknek kezdték el leírni.⁵⁵ Sok nagy író eközben a gyermekversek és fordítások közé menekült, ha nem a rendszer szerinti elvek alapján akart írni. Többek között Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Kassák Lajos nevét szokták ide sorolni.⁵⁶

A pöttyös- és csíkos regényekben talán burkoltabb formájával találkozunk, de itt is felfedezhető a propaganda néhány elemének megjelenése. Leggyakoribb, hogy egy szegény, egyszerű lány álmódosását, vágyódását olvashatjuk a gazdagabb, színesebb és véleménye szerint boldogabb világ után. Ilyen álmokkal küzd Szabó Magda *Születésnap* című regényének Illés Borija is, aki a felnőttiséget a szép ruhákban, kontyban és sminkben látja. Ezeknek a megtestesítője pedig Auer Szilvia (akinek még a neve is gyönyörűbb, mint a Boriska, ahogyan őt édesapja hívja).

Sorra olyan regények jelennek meg, amelyekben már nem a szelídség, a becsületesség kidomborítása mutatkozik meg, mint erény, hanem a kétkezi munka jelenti a legnagyobb

⁵² KÁRPÁTI Sándor, *Az ifjúsági irodalom – az ifjúsági vezető szemével = Vita az ifjúsági irodalomról, Jelenkor 1965–1966 – cikkek és tanulmányok*, vál., szerk., SZEDERKÉNYI Ervin, Móra Könyvkiadó, 1968, 93.

⁵³ KOMÁROMI Gabriella, *A gyermekkönyvek titkos kertje*, h. n., Pannonica Kiadó, 1998, 25.

⁵⁴ KOMÁROMI Gabriella, 1998, 313.

⁵⁵ TARBAY Ede, *Gyermekirodalomra vezető kalauz*, Bp., Szent István Társulat, 1999, 10.

⁵⁶ KOMÁROMI Gabriella, 1998, 25.

értéket.⁵⁷ Ezeknek a regényeknek a nagy részében már a lányok is esztergályosnak, ácsnak, traktorosnak akarnak állni, és nem a házasság vagy a családalapítás jelenti a boldog révet. Azokat az asszonyokat pedig, akik ezt az életutat választják, és megelégszenek az otthonteremtéssel, anyáskodással, háztartásvezetéssel, kifejezetten le is nézik és mihasznának tartják.⁵⁸

A pöttyös- és csíkos regényekben ugyan ritkábban olvasható a kétkezi munka kimondott dicsérete, sok regényben megjelenik a toposz, mely szerint a gazdagok élete mindig sivárabb, mint a szegény emberé, ezért sajnálni kell őket.⁵⁹ Bartha Eszter ennek illusztrálására három csíkos regényt elemez, Dániel Anna *Karambol* és *Széllovasok* című műveit, valamint Molnár Géza *Tizennyolcadik születésnap* című regényét. Az értékrendszerek mindegyik regényben összeütköztetésre kerülnek, de a végeredmény minden esetben hasonló lesz, a valós emberi értékeket képviselő szegény emberek kerülnek ki győztesen a csatából.⁶⁰

A kíváncsnak feltűntetett szegénységen kívül nagyon sok pöttyös és csíkos regényben jelenik meg a szocialista társadalom ifjúsága. Az 1950-es évek úttörő regényeit még éri elmarasztalás, mivel túl direkt módon próbálja formálni a jövő felnőttjeit, azonban idővel ezek a munkák is sokkal árnyaltabbá váltak. Kárpáti Sándor 1965-ben meg is fogalmazza a KISZ vezetők elvárásait ezekkel a regényekkel szemben, miszerint olyan regények születésére várnak, amelyekbe nem erőszakkal kell belevinni az úttörőket, hanem az már magától benne van. Olyan természetes elemként kellene, hogy megjelenjen, mint a család vagy az iskola. Megfelelő példának tartja erre Thury Zsuzsa *A francia kislány*-át, valamint Gergely Márta *Szösz*i című regényét.⁶¹

A legtöbb csoportban találunk olyan regényeket, amelyek eleget tesznek az ehhez hasonló igényeknek. A vakációs regények között találunk olyanokat, melyekben a főhős pozitív változása az úttörőtábor ideje alatt történik (Nagy Katalin: *Próbarepülés*, Kertész Erzsébet: *Szamóca lányok*). A történelmi témájú regények közül a félmúltban játszódóak jelentős részében, valamint a társadalmi kérdést boncoló regényekben is helyet kap a kommunista ifjúsági mozgalmak valamilyen formája.

⁵⁷ KOMÁROMI Gabriella, *Sematizmuska – A sztálinizmus gyermekirodalmáról*, Iskolakultúra, 1993, 15—16. sz., 142.

⁵⁸ KOMÁROMI Gabriella, *A gyermekkönyvek titkos kertje*, h. n., Pannonica Kiadó, 1998, 77.

⁵⁹ BARTHA Eszter, *Szegény gazdagok – A késő Kádár – rendszer képe az ifjúsági irodalomban*, Eszmélet, 2005, 68. sz., 58.

⁶⁰ BARTHA Eszter, 2005., 61.

⁶¹ KÁRPÁTI Sándor, *Az ifjúsági irodalom – az ifjúsági vezető szemével = Vita az ifjúsági irodalomról, Jelenkor 1965—1966 – cikkek és tanulmányok*, vál., szerk., SZEDERKÉNYI Ervin, Móra Könyvkiadó, 1968, 96—97.

Két nem hagyományos lányregény

Anni és a film

A lányregények modernizálásának jó példája az Anni és a film című regény. Az osztrák író, Mira Lobe tradicionálisabb, az olvasói empátiára jobban építő regénye 1952-ben látott napvilágot, és 6 évvel később jelent meg magyarul is a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadónál. Az író 1913-ban, Sziléziában, zsidó családban született, azonban Hitler hatalomra kerülésekor Palesztinába emigrált. Első gyermekkönyvét héberül írta „*Inzulin-Micimackó*” címmel. Később visszatért Bécsbe, és ott halt meg 1995-ben.⁶²

A regény világa olyan formán illik bele a lányregény- világok sorába, hogy itt is fekete- fehér, élesen elválasztott jó és rossz világba csöppen az olvasó. A jót a szegény Holzinger család képviseli, ahol a háborúban megözvegyült, gyenge varrónő édesanya egyedül neveli három csemetéjét. Jóságuk és naivitásuk kéz a kézben jár. Az ilyen történeteket ismerve, nem meglepő, hogy a gyermekek hosszas betegeskedése után az édesanya is megbetegszik (amit Anni felnőtteket megszégyenítő komolysággal vesz tudomásul, és példásan áll helyt), majd ennek következtében teljesen elszegényednek, és ebből a helyzetből kell talpra állniuk.

Brigitta néni, az özvegy édesanya sógornője, azonban maga a megtestesült rosszindulat. Önző, gonosz, a gyerekekkel pedig negédes, és valamiért meg sem lepődünk azon, hogy kövér is. Segítsége is önös érdekeken nyugszik, az unokaöccsének akar jó helyet találni, ezért akarja összeházasítani a szegény asszonnyal. Schnepfenberger úr, vagyis ahogyan ő emlegeti, a jó Franzi az első pillanattól az olvasó és a gyerekek számára láthatóan rossznak van rajzolva, ezt csak az anya nem akarja észrevenni, és ringatja magát bele abba a hitbe, hogy gyermekeivel jót tesz, ha férfi lesz újra a háznál.

Anni ekkor szembesül először a jó és a rossz világ összeütközésével (ekkor a filmekről még szó sincs, a regény első száz oldala megalapozza a csillogó filmvilág és a valóság későbbi összeütköztetését). A gyerekek első összefogásaként az anya szemét kell felnyitni, amely nyomozás során egy idős munkás szájából olyan bölcsességet hallanak, amelynek Anni a filmezés során is nagy hasznát veszi.

„- Bizony szomorú dolog, ha valaki leissza magát- mormolta, csak hogy éppen mondjon valamit.

⁶² http://www.miralobe.at/miralobe-b-frauen_aus_wien.htm

- Szomorú?- Az öreg munkás összekulcsolt ujjai széjjelváltak, s hirtelen ökölbe szorította a kezét.- Ostoba dolog! Gondolkoztatok már rajta, miért rohannak az emberek a kocsmába, miért isszák le magukat, Schnepfenberger meg az ilyenek? Mert el szeretnének menekülni a valóság elől, mert mámorukban elfelejtik az otthoni nyomorúságot, a sötét szobát, az agyondolgozott asszonyt, a szegénységet és az egész disznóságot... (...) Én mondom nektek gyenge emberek azok, akik leisszák magukat – emberek, akik becsapják magukat, mert nem bírják elviselni a valóságot! De a valóság ettől fikarcnyit sem lesz szebb... Erős embereknek nincs szükségük a mámorra – azok nem szöknek meg, azok nem is akarják elfelejteni a nyomorúságukat, azok tesznek valamit, hogy másképpen legyen!”⁶³

Ugyan nem a tizenhárom éves Karli a történet főszereplője, mégis őt ismerjük meg először. „Nemcsak azért, mert Anninak jó barátja (és mindig igen tanulságos dolog valakit a barátairól megítélni), hanem, mert Karli Fink egyáltalában olyan valaki, akivel érdemes megismerkedni.”⁶⁴ Már Karli bemutatása előrevetítheti a fiú fontos szerepét. Az első jelenetben leleményességével az osztályt húzza ki a bajból, a későbbiekben pedig Anni őrangyalává és lelkiismeretévé válik. Azonban addig rögzös az út, hiszen Anniék beköltözésekor még a kamasz fiúkra jellemző lányellenességgel viseltet iránta. Azonban ez hamar megváltozik, és a tudós palánta, talpraesett fiú mindenben segítője lesz Anninak.

Az események sorát mégsem Anni, vagy Karli szemszögéből ismerjük meg, hanem egy egyes szám harmadik személyű elbeszélőtől, azonban a fokalizátor végig maga Anni. A cselekmény egésze Bécsben játszódik, de közelebről csak a gyárat vagy a filmstúdiót ismerjük meg, illetőleg a mű végén egy jelenet a Praterban játszódik.

Anninak nem átlagos a filmezéshez való hozzáállása. Amíg az osztályában is minden lány odáig van a sztárokért, és egy dedikált kép, vagy akár csak egy elhagyott cipőfűző a legnagyobb kincsek közé tartozik, Anni közönyösen viselkedik. A két világ szembeállításának illusztrálására had álljon itt egy későbbi jelenet, amely a stúdióon belül zajlik már, de az osztálytársak helyett a statiszták elképzeléseit mutatja az életről és a színészetről.

„Minden gondolkozás és igyekezet, minden álmodozás és remény célpontja a „szerep” volt; hogy egy-két mondatot mondhasanak, és ne álljanak ott, mint egy néma bútordarab – ez volt minden kívánságuk. Csillogó szemmel hajolt a vörösésbarna a platinaszőkéhez: – Marlene Dietrich is így kezdte. Statiszta volt, akárcsak te vagy én, aztán egészen véletlenül fedezték fel...”

⁶³ LOBE, Mira, *Anni és a film*, Bp., Móra, 1958, 72—73.

⁶⁴ LOBE, Mira, 1958, 9.

– Badarság – szólalt meg hirtelen Pfeili az ő mély hangján. – A Dietricht előbb alaposan tanult, színiiskolába járt, évekig volt színháznál, énekelni és táncolni tanult és keservesen megdolgozott a sikeréért. (...)

– Phü, de buták vagytok! – sóhajtott Pfeili. – Nem egyedül a szépségen múlik. Tehetség kell hozzá! Tudni kell valamit! A színháznál is meg a filmnél is, mint minden más hivatásnál.

– Ugyan – mondta a vöröseshajú – szerencse kell hozzá! Ha egyszer megkapom azt a szerepet, majd ki fogok tűnni, arra mérget vehettek – akkor egészen nagy leszek!

Pfeili szomorúan rázta a fejét. – Nézd meg őket, kis lányom – mondta Anninak –, javíthatatlanok. Kék szemük van, meg pisze orrocskájuk és szép lábuk – hát máris isten tudja, minek tartják magukat! A filmhez szaladnak és azt hiszik, feltétlenül sztár lesz belőlük, és a rendezők csak rájuk vártak... Aztán a kantinban üldögélnek, statisztálnak, s éppen annyit keresnek, hogy éhen ne haljanak – és hiába várják, hogy felfedezzék őket, várják a nagy sikert...

(...) Milyen szomorú is volt ez! Anni szilárdan elhatározta, hogy nem fog úgy tenni, mint az a szőke meg barna. Dehogy akar a javíthatatlanok közé tartozni, akik minden remény nélkül elüldögélnek a kantinokban és várnak valamire, ami pedig sohasem jön el.⁶⁵

Fontos momentum a történetben, hogy Anni véletlenül cseppen bele a forgatásba, nem azért, mert oda vágyik, és amíg rá nem szólnak nem is veszi észre, hogy hol van. Hirtelen lelkesedése hamar alábbhagy, és már az első pillanattól aggályai vannak annak kapcsán, hogy ő valóban oda való-e.

„Az igaz, hogy egyrészt örülök neki, de... de azért félek is tőle... -- Elnémult, zavartan attól, hogy annyi ellentmondó érzés megállhat egymás mellett. Hogy is magyarázza meg Karlinak, amit érez? – Olyan, mintha az embernek tizenkettes találata van a totón, és... és az ember tulajdonképpen nem is akarja... -- mondta gyámoltanul.

- De miért nem?

Anni vállat vont. Nem tudta miért.

- Talán – próbált Karli választ találni rá – talán, mert az ember tulajdonképpen olyan, hogy rendes, szabályos munkából akar megélni, és nem totóból meg bolond véletlenekből...⁶⁶

Ezek a kettős érzelmek később sem múlnak el. A döntő fordulatot Anni hozzáállásában a fodrásznál tett látogatás hozza. A szőke haj és nehéz szív című fejezet

⁶⁵ LOBE, Mira, *Anni és a film*, Bp., Móra, 1958, 167—168.

⁶⁶ LOBE, Mira, 1958, 132.

egésze ezt mondja el, különösen kiemelve az Anni lelkében végbemenő folyamatokat és a kétségbeesést amit átél.

„(...) a tükörbe nézett – és hangosan felkiáltott. Rémülten bámult a szörnyű kislányra, ott szemben, akinek aranyszőke csigák fedték a fejét!

Anni, kezébe temetve arcát, nyöszörgött:

- Így nem megyek haza! Nem, így nem merek az utcára menni...⁶⁷

A filmezésen keresztül egyfajta fejlődéstörténetnek lehetünk tanúi. Az első nagy szerep Anni életében a „Teérted, gyermekem!”, melyben egy gazdag kislányt kell alakítania. A szép bútorok és ruhák nem elbűvölik Annit, hanem hitetlenkedve áll előttük, és nem hiszi, hogy emberek ilyen körülmények között élnek. Ezekben a napokban talán a legjellemzőbb jelenetek közé tartozik, amikor az egyik felvételnél viselt ruha értékét úgy próbálja megérteni, hogy az hány havi megélhetésük vagy hány télikabát árával egyenlő.

A második filmet Anni már vonakodva vállalta el, de jogosan várható lett volna, hogy itt helyre fog állni a rend, és a kislány is megtalálja a helyét. „A bátor Anni” című filmben azonban hiába volt a főhős egy sokgyermekes család szegény kislánya, Anni még annyira sem érezte jól magát, mint előtte. Sőt, sokszor elkeseredett és felháborodott volt, mivel a rendező a szegényeket ábrázolását a valóságtól eltérően képzelte el. Anni nem értett egyet azzal, hogy természetesnek és elfogadhatónak mutassák be, hogy aki szegény az automatikusan lop is, vagy kiszaggatott harisnyában járjon.

A harmadik filmforgatás során mindennek tökéletesnek kellene lennie. Itt már a jó rendező, Paul Sarno veszi a kezébe az irányítást, Karli és Anni ötletei alapján. Sokat törődik a szereplő gyerekekkel, helyzetgyakorlatokat végeztet velük, hogy mindenki rátaláljon a saját karakterére, és a felvételek alatt Anni is remekül érzi magát. Ám maga is érzi, majd a felvételnél is azt látja, hogy nem tudja átadni azokat az érzelmeket, amiket szeretett volna, és az alakítása nem elég jó. Itt törnek szét véglegesen a színészettel kapcsolatos álmai, amiket időközben felépített.

Meglepő, hogy a regény során nem sokszor látjuk boldognak a kis Annit. A regény elején a szegényes körülmények között ez nem meglepő, azonban az már sokkal inkább, hogy a javuló körülmények és a siker kapuja sem hozza meg a várt boldogságot. Aztán a saját film forgatása, és a kisebb gyerekek terelgetése, tanítgatása némi örömet jelent, de ez is könnyen kipukkanó buborékká válik, amikor Paul Sarno megmutatja neki az elkészült jeleneteket. Itt

⁶⁷ LOBE, Mira, *Anni és a film*, Bp., Móra, 1958, 138.

érdemes figyelni a jó rendező pedagógiai érzékére, ugyanis nem egyszerűen közli a kislánnyal, hogy nincsen tehetsége, hanem szeretettel mutatja meg neki, és várja meg, hogy az magától ébredjen erre rá.

A regényből tehát jól látszik, hogy nyíltan nem hangzottak el propagandisztikus jelszavak, azonban az értékek közvetítésében nagyon könnyen tetten érhető az ideológiai háttér. A végeredmény, miszerint nem a könnyű sikerekkel kecsegtető színészet, hanem az olykor nehéz és fáradtságos, azonban minden esetben becsületes munka sokkal nagyobb boldogságot hoz.

Harisnyás Pippi

A passzív hősöket megjelenítő *lányregények* sémáinak lerombolásához hozzájárultak olyan, karakteresen ironikus, sőt destruktív művek, mint például Harisnyás Pippi története. A különö kislány kalandjait – nem véletlenül – 1945-ben, Svédországban adták ki először. A mű a nemzetközi gyermekirodalmi kánon egyik jelentős fordulópontja.⁶⁸

A Pippi regények írója, Astrid Lindgren 1907-ben született Svédországban, és kislánya betegségekor találta ki hőseit. Először csak neki kezdett mesélni Pippiről. 1944-ben vetette papírra a különálló történeteket, ám a kiadó akkor még elutasította a kéziratot. Következő évben már kiadták, és a megjelenése után két héten belül kétezer példányt adtak el Harisnyás Pippi történeteiből. Hamarosan elkészültek a különféle fordítások: Norvégiában, Dániában, Finnországban és Németországban is kiadták a művet, ám nem mindenhol volt könnyű az út a megjelenésig.

Maga a megjelenés időpontja sem lehet véletlen, hiszen a második világháború szörnyűségei után az emberek vágytak az új eszmékre. Pippi sikerei mégsem jöttek könnyen. Németországban öt kiadó utasította vissza a kéziratot, mielőtt kiadták volna. Franciaországban az anarchistának vélt dolgokat kihúzták belőle és nem akarták megengedni, hogy a regény olyan borítóval jelenjen meg, melyen az látszik, hogy egy kislány puszta kézzel felemel egy lovat. A kifogás az volt, hogy a gyerekek ezt nem hinnék el, illetőleg szófogadatlaná válnának Pippi kalandjait olvasva (a lovat pónira akarták módosítani, ám erre az író nő mondta azt, nem hiszi, hogy egy póni felemelése hihetőbb, mint egy lóé). 1955-ben újra hasonló vita robbant ki a regény körül, azonban mindkét alkalommal Pippi győzött.⁶⁹

A regényt ért kemény kritikákkal szemben van más állásfoglalás is a kérdésben. E szerint Pippi kalandjain keresztül a gyerekek kiélhetik a saját feszültségeiket, és ez jobb módszer, mintha a valóságban tennék ezt, közvetíti Klaus Doderer véleményét Komáromi Gabriella.⁷⁰ Az író nő, Astrid Lindgren (Janikovszky Évához hasonlóan) azt állítja, azért ír jó gyermekkönyveket, és szerethetőek ennyire kiskamasz hősei, mert ő maga sem felejtette el, milyen volt gyermeknek lenni.⁷¹

Astrid Lindgren e műve által teljesen megreformálta a svéd gyermekirodalmat, de nem csak ott hatott, hanem világszerte. Az író nő nevével jelzik ma az egyik legrangosabb

⁶⁸ KOMÁROMI Gabriella, *Előljáróban a modern gyermekirodalomról* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 172.

⁶⁹ LARSSON Mária, *100 éve született Astrid Lindgren*, Csodaceruza, 2007, 17–19.

⁷⁰ KOMÁROMI Gabriella, *A gyermekkönyvek titkos kertje*, h. n., Pannonica Kiadó, 1998, 173.

⁷¹ KOMÁROMI Gabriella, *Kivételes tehetség kivételes gyermekismerettel*, Csodaceruza, 2003, 9. sz., 6.

gyermekirodalmi díjat, az ALMA-t (*Astrid Lindgren Memorial Award – Astrid Lindgren Irodalmi Emlékdíj*), mely 5 millió svéd koronával jár a legjobb gyermekkönyvek íróinak.⁷²

Magyarországon először 1972-ben adta ki a művet a Móra Kiadó, így beleillik, sőt meghatározó darabja a Komáromi Gabriella által a hetvenes évek jellemzőjeként tárgyalt autoriter gyermekirodalmi hullámnak. Az irány, amelyet ezek a regények követnek teljes mértékben emancipálják a gyerekeket, a felnőtteket pedig megfosztja az automatikusan nekik járó tekintélytől.⁷³

A regény elbeszélője egyes szám harmadik személyű, nem mindent tudó, azonban nagyon gyakran szól ki az olvasónak. A regény teréről csak annyit tudni, hogy egy nem túl nagy svédországi városkában játszódik. Annyit tudni, hogy egyetlen látványosság egy múzeum, valamint az új felhőkarcoló a Fő téren, amely három emelet magas, és ahonnan Pippi gyerekeket ment ki egyik kalandja alkalmából.

Pippinek már maga a megjelenése is megtagadja a lányregényekkel kapcsolatos elvárásokat.⁷⁴ Az első fejezet ugyan in medias res egy kalandot mond el, amely a három gyerekkel történik meg, a másodikban már olvashatjuk Pippi teljes külső bemutatását, párhuzamba állítva a két szomszéd kisgyerek bemutatásával:

„A haja vörös volt, és két kemény varkocsban libgett a füle körül; az orra krumplihoz hasonlított, a szája pedig paradicsomhoz; fogai ragyogtak, mint a gyöngy. Ruhája rendkívül mulatságos volt. Ha meggondoljuk, hogy Tomit és Annikát mamája öltöztette, s hogy mindketten úgy festettek, mint akiket most húztak ki a skatulyából, igazán nem csodálkozhatunk rajta, hogy olyan mulatságosnak találták az idegen kislány öltözetét: kanárisárga szoknyáját, mely alól pöttyös kék bugyi kandikált ki. Jobb lábán fekete, hosszú harisnyát viselt, bal lábán sárga- fekete csíkosat... S a cipője? Inkább hasonlított evezőcsónakhoz, mint tisztességes lábbelihez. (Mellesleg, a cipőt Pippi papája Amerikában vette. Valódi pampabőrből készült, ezért aztán Pippi papája dupla számút vásárolt, mert úgy gondolta, majd belenő a gyerek. Hadd legyen egész életére valódi pampabőr cipője! Sajnos, Pippi egyelőre nem sok hajlandóságot mutatott, hogy a cipőbe belenőjön.)”⁷⁵

Pippi azonban nem csak öltözködésében különleges, hanem a viselkedésében is. Szinte mindig érezteti a környezetével, hogy ő nem ebből a világból való, a kalandjai révén az ő

⁷² LARSSON Mária, *Miért és hogyan olvasnak a svéd fiatalok?*, Csodaceruza, 2008, 37. sz., 24.

⁷³ KOMÁROMI Gabriella, *Modern idők, régi műfajok = Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 240.

⁷⁴ KOMÁROMI Gabriella, *A gyermekkönyvek titkos kertje*, h. n., Pannonica Kiadó, 1998, 174.

⁷⁵ LINDGREN, Astrid, *Harisnyás Pippi*, Bp., Móra, 1972, 18–19.

élete egy másmilyen élet, de a hallgatói mindannyian evilágiak.⁷⁶ Miközben teljesen elvarázsolt és egyfajta fordított logikával szemléli a világ dolgait, amelyben felfedezhetjük a gyermekkori pszichés fejlődés sajátosságait, másik oldalról egy felnőtt gyakorlatiasságával és rutinjával éli az életét.

A mindennapok fordított logikájának első jelenetei közé tartozik, amikor Tomi és Annika arról kérdezzeti Pippit, hogy mikor kell aludni mennie, hogyha nincsenek szülei, akik rászóljanak.

„Hogy mikor kell lefeküdnöm? – kacagott Pippi. - Ez igazán egyszerű! Én mondom meg magamnak... Először rendkívül udvariasan felszólítom magamat, hogy feküdjek le, de ha nem fogadok szót, még egyszer rászólok magamra, most már kicsit szigorúbban, és ha akkor sem fekszem le, akkor bizony kikapok!

- Kikapsz? – csodálkozott Tomi. – De kitől kapsz ki?

Pippi kifakadt:

- Kitől, kitől... Ejnye, de értetlen vagy! Hát saját magamtól!”⁷⁷

Pippi egy magányos kislány, hiszen édesanyja kicsi korában meghalt, édesapja pedig (aki hajóskapitány volt) elnyelte a tenger, de Pippi meggyőződése szerint egy szigetre úszott, ahol a bennszülöttek királya lett. Annak ellenére azonban, hogy magányos, sosem hagyja el panasz a száját.⁷⁸ Vannak szabályok, amelyeket hajlandó betartani, és vannak, amelyeket nem. Akkor takarít, vagy megy aludni, amikor kedve tartja, de barátait időben hazaküldi (hiszen ha nem mennek haza, másnap nem jöhetnek el újra játszani – saját alvási szokásaival ellentétben itt igen következetes).

Pippi kalandjai, melyek különálló epizódokként jelennek meg a könyvben, olykor általa kitalált történetek, olykor az éppen aktuális események, gyakran mosolyt csálnak az olvasó arcára. Habár sok kritika érte ezeket a kalandokat, mégis a szakirodalom azt tartja, az olvasó gyerekek csodálják Pippit, de nem tudnak vele azonosulni. Sokkal könnyebben búznak a két szomszéd gyerek bőrébe, akiket időben hazavárnak, és betartatják velük a szabályokat.⁷⁹

Pippire nem jellemző a félelem, még akkor sem, ha rendőrökkel, betörőkkel találkozik, vagy ha a cirkuszban kell megmutatnia az erejét. Ez utóbbi jelent sajátossága, hogy miután a lovárnót felbosszantotta és a kötélén is megmutatta tehetségét, erejét is bemutatja. Mindezt pedig nem másnak, mint az Adolf nevű erőművésznek a felemelésével és földhöz vágásával.

⁷⁶ KOMÁROMI Gabriella, *A gyermekkönyvek titkos kertje*, h. n., Pannonica Kiadó, 1998, 176.

⁷⁷ LINDGREN, Astrid, *Harisnyás Pippi*, Bp., Móra, 1972, 22.

⁷⁸ KOMÁROMI Gabriella, 1998, 175—177.

⁷⁹ KOMÁROMI Gabriella, 1998, 177.

A felnőtt olvasóknak szóló üzenetnek, a névnek, és a szituációnak az értelmezését a történelem ismeretében, ki-ki döntse el maga.

Bármilyen helyzettel megbirkózik, még ha nem is úgy, ahogyan várnánk. Amikor arra ébred, hogy betörők beszélgetnek a lakásában, esze ágában sincsen megijedni. Ehelyett felkel és táncba viszi őket (szó szerint).

„*Olyannyira, hogy jóval éjjél után sem akarta abbahagyni, noha a kimerült betörők könnyörögtek, hogy legalább egy negyedórás, félórás szünetet tartson. Karlsson még sírt is; könnyek közt hajtogatta, hogy egész nap gyalogolt, leskelődött, koplalt és ázott-fázott, most meg már órák óta ugrándozik, s nem bírja tovább! Pippi nem szólt, csak intett, hogy nincs irgalom.*”⁸⁰

Majd 20 perccel később bőségesen megeteti őket sonkával és sajttal (a gondoskodás erénye nem éppen úgy jelenik meg, ahogyan egy lányregénytől várná az olvasó), és úgy bocsátja őket útjukra. A későbbiekben még találkozik a két hívatlan látogatóval a Takatuka szigeten, azonban addigra ők már Pippi látványától is menekülőre fogják.

Más pillanatokban Pippi olyan rutinnal reagál helyzetekre, vagy olyan bölcsességgel válaszol egy-egy beszélgetésben, hogy a felnőttek is meglepődnek. Erre meglepő példa a rendőrökkel folytatott beszélgetés, amikor iskolába és gyermekotthonba akarják küldeni, ám ő igen határozottan felszólal a saját érdekében. Pippi már azt sem akarja belátni, miért kellene neki iskolába mennie:

„– *Hogy tanulj!*

–*Mit?*

–*Csupa hasznos dolgot! Például algebrát...*

–*Az a zebraizé engem nem érdekel, nekem lovam van!*

–*Vagy például azt, hogy mi Portugália fővárosa...*

–*Minek nekem azt tudni? Különbem voltam már a papámmal Lisszabonban, a tanító néni meg még biztosan nem volt!*”⁸¹

De nem csak ilyen és ehhez hasonló szemtelenségekben mutatkozik meg, hogy Pippi mégis csak helyt tud állni. A regény során végig azt mutatja, nincs tisztában a pénz értékével, sem a svéd koronával, sem az aranyainak értékével. Azonban apja hazatérte után, vagy kiesik a szerepéből és kiderül mégiscsak ért a pénzhez, vagy pedig utánozni akarja a felnőtteket (ez

⁸⁰ LINDGREN, Astrid, *Harisnyás Pippi*, Bp., Móra, 1972, 72.

⁸¹ LINDGREN, Astrid, 1972, 39.

utóbbi nem rá jellemző viselkedés volna), mindesetre a következő párbeszéd olvasható, mikor Efraim kapitány átad neki egy ananászt:

„*Pippi elragadtatva nézte a hatalmas gyümölcsöt, aztán kést ragadott, és hámozni kezdte göcsörtös burkát.*

– *Szép példány – jegyezte meg tárgyilagosan – Egy ekkora darabért az itteni piacon tíz koronát is elkérnek! De most ne rólam beszéljünk...*”⁸²

A regény során nem csak az derül ki, hogy Pippi hogyan lázad a felnőttek világa ellen, hanem fejezetről fejezetre az is kibontakozik, mekkora szíve van. A kincskeresés során például ő két érdekes tárgyat is talál (egy üres konzervdobozt és cérnaspulnit – a földön alvó öreget inkább ne soroljuk ide, bár Pippi meggyőződése, hogy érdemes lett volna hazavinni), azonban mikor rádöbben, hogy kis barátai semmit nem találtak, elrejt Tominak egy bőrkötéses noteszt, Annikának pedig egy korall nyakéket. Kiáll a kisfiú ellen, akit többen bántanak, meglátogatja a beteg barátait, saját születésnapján ajándékot ad a szomszéd gyerekeknek, és a város összes gyerekét megvendégeli tizenhét kiló cukorkával, hatvan nyalókával, hetvenkét csomag töltött bonbonnal, majd mindenki választhat magának valamit a játékboltból.

A regény csúcspontja gondosan elő van készítve. A vadóc lány elviszi kis barátait, és kipróbálják milyen hajótöröttnek lenni, persze csak a közeli tavon. Pippi mindent gondosan megtervez, és jól megrendezi a hajótörést, valamint a visszajutást is.

„*Ha már hajótörésre készülünk, legyünk alaposan felkészülve rá, és próbáljuk a lehető legkellemesebben végigcsinálni! Enni például hajótörés idején is muszáj.*”⁸³

A tavon való hajótörés csak a kalandok kezdete Pippi világában, később a Takatuka szigetre viszi el Tomit és Annikát, ahol a svéd gyerekeknek valódi nyaralásban, és izgalmakban lehet része. Pippi itt is otthonosan mozog, hiszen saját világával párhuzamos dolgokkal találkozik, csak itt éppen nem arannyal, hanem gyönggyel lehet játszani, és nem betörőket, hanem cápákat kell legyőzni. Pippi önállósága talán abban mutatkozik meg legjobban, hogy mikor kis barátai hazavágynak, és ő maga is elgondolkodik, hol van valójában otthon? A Kutyaavillát választja, és visszatér Svédországba, ott hagyva édesapját a szigeten.

Pippi jellemzéséhez tehát összességében nem elegendő az első bemutató jelenet. Azt nem mondhatjuk, hogy bármiféle fejlődés is végbement volna az öntörvényű lánykán,

⁸² LINDGREN, Astrid, *Harisnyás Pippi*, Bp., Móra, 1972, 163.

⁸³ LINDGREN, Astrid, 1972, 137–138.

megítélése mégis változhat, sőt változik is, ahogy megismerjük, mennyire csupa szív teremtésről van szó. Ezeket mindenképpen meg kell említeni a lázadásán túl. Majdnem a regény végén, a nagy hajóútra való induláskor Settergrenné, Tomi és Annika édesanyja nyilatkozik így Pippiről, ami ezt jól illusztrálja:

*„Hát igen, elengedtem a gyermekeimet, mert betegek voltak, és rájuk fér egy kis pihenés. S hogy ki vigyáz majd rájuk? Hát Pippi! Alkalmasabb valakit aligha lelhetnék nála. Igaz, Pippi nem mintagyerek, de jó ember, és nekem ez a legnagyobb megnyugvás.”*⁸⁴

⁸⁴ LINDGREN, Astrid, *Harisnyás Pippi*, Bp., Móra, 1972, 170.

Kitekintés

A téma mindenképpen további kutatásokat érdemel. Napjaink ifjúsági irodalmának megítéléséhez látnunk kell honnan hová jutott el az előző évszázad irodalma, milyen erényei és milyen hibái voltak. Jelen dolgozatnak nem képezte témáját, de mindenképpen megérné foglalkozni az 1990 után megjelenő pöttyös könyvekkel, hiszen ahogyan már volt róla szó, ma is adnak ki újabb és újabb műveket, illetőleg régebbi művek is érnek meg újabb kiadásokat.

Ezen kívül a lányoknak készült sorozatot párba lehetne állítani a szintén a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadónál megjelent Delfin könyvekkel, melyek a fiúknak igyekeztek minőségi olvasnivalóval szolgálni. Valamint a sorozatok folytatásaként szolgáló Kozmosz Könyvekkel, amely tizenöt- húsz éves fiatalok számára próbál iránytűként szolgálni, és hídként átvezetni a felnőtt irodalomba.⁸⁵

Ezekon a területeken kívül, még egy, napjainkban nem elhanyagolható ágat is meg kell említeni, mégpedig az ifjúsági munkák adaptációit. Nagyon sok pöttyös és csíkos történet feldolgozása látott napvilágot film vagy rajzfilm formájában (*A két Lotti*, *Titkos kert*, *Abigél*), érdekes kérdés lehet, hogy ezek a munkák megőrizték-e a regények által sugallt példákat. De ez a kérdés már nagyon messze vezet jelen dolgozat témájától.

Összegzés

Összességében tehát elmondható a szakirodalom ismertetésének fényében, hogy a gyermek- és ifjúsági irodalom helyzete nem csak vitatott volt, hanem még mindig az. Nem eldöntött a kérdés, hogy van-e rá egyáltalán szükség, és hogy megfelelő formálója, építője-e a gyerekeknek és a tizenéves fiataloknak. Ennek ellenére a Móra Kiadó különféle sorozatok kiadását kezdte meg már az 1950-es évek végén, és ezt egységesen folytatta egészen a rendszerváltásig, sőt bizonyos formában még azután is.

A lányregények helyzete ugyanennyire vitatott, már ha foglalkoznak vele, de nagyon gyakran feleslegesnek ítélik. Mindennek ellenére igen kelendő műfaj volt, és a mai napig is az. Elmondhatjuk, hogy a 20. század második felének lányregényei már kevésbé szentimentálisak, mint azok, amelyek a századelőn láttak napvilágot. A pöttyös- és csíkos könyvek között megjelent művek csoportokba sorolásából kitűnik, hogy a modern igények

⁸⁵ KOLTA FERENC, *Húsz év ifjúsági irodalma, 1945–1965 = Vita az ifjúsági irodalomról, Jelenkor 1965–1966 – cikkek és tanulmányok*, vál., szerk., SZEDERKÉNYI Ervin, Móra Könyvkiadó, 1968, 152.

kielégítéséhez már kevés a csupán a romantikus szál megjelenése egy műben. A legtöbb regény átfogóbb társadalmi problémákat dolgoz fel, amelyek akár már nem is csak a kamasz lányokat érdekelheti.

Ezt a széles skálát igyekszik alátámasztani a példának felhozott Harisnyás Pippi című regény is, amely a lányregények sorába emelve tagadja meg magát a lányregényt. Pippiről, ha nem tudnánk, hogy egy kislány, nem biztos, hogy ezt feltételeznénk. A másik tárgyalt lányregény, az Anni és a film, már sokkal inkább beillik a lányregények közé, bár szintén nem a megszokott szentimentális mű. A hivatás választásának küzdelmeit követhetjük nyomon, melyet – habár nincsen kimondva – meghatároz a kor politikai ideológiája, és az alaptétel, hogy a becsületes, szorgos munka többet ér, mint a könnyen jött sikerek.

Tehát, hogy a feltételezés, miszerint a pöttyös- és csíkos regények egységes mintát közvetítenek az olvasó felé, majdnem teljesen igazolható. A szorgos élet, a problémák megoldhatósága, a révbe érés mind megjelennek a művekben. Csupán Pippi jelent kivételt a maga különységével.

Mellékletek

1. számú melléklet: A pöttyös könyvek jegyzéke

- ALTAY Margit, *Amit az óra mesél*, Bp., Móra, 1967.
- BAHRE, Jens, *Nicky és a szerelem*, Bp., Móra, 1990.
- BÁLINT Ágnes, *Madárfürdő*, Bp., Móra, 1988.
- BÁLINT Ágnes, *Repülő dívány*, Bp., Móra, 1977.
- BÁRSONY Ottília, *Hol bujkálsz cinege?*, Bp., Móra, 1987.
- BECKMAN, Tea, *Kriszti és azok a furcsa haramiák*, Bp., Móra, 1973.
- BECZÁSSY Judit, *Marika*, Bp., Móra, 1962.
- BECZÁSSY Judit, *Piri*, Bp., Móra, 1961.
- BREDBERG, Ingrid, *Katrin professzor*, Bp., Móra, 1975.
- BROCK, Peter, *Nelli*, Bp., Móra, 1984.
- BURNETT, Frances Hodgson, *A titkos kert*, Bp., Móra, 1985.
- CSÍKI KOVÁCS Dénes, *Tündér a havason*, Bp., Móra, 1970.
- DEMÉNY Ottó, *Ki látta Erzsit?*, Bp., Móra, 1968.
- DHÔTEL, André, *Ahová nem juthatunk el soha*, Bp., Móra, 1965.
- FAZEKAS László, *Villantó*, Bp., Móra, 1975.
- FEHÉR Klára, *Bezzeg az én időmben*, Bp., Móra, 1966.
- FEHÉR Klára, *Mi szemüvegesek*, Bp., Móra, 1986.
- FEKETE Gyula, *Kincskereső Pipitér*, Bp., Móra, 1962.
- FELSTEIN, Anneliese, *Hétköznapi varázslat*, Bp., Móra, 1972.
- FERRA- MIKURA, Vera, *Barátnőm, Rozina*, Bp., Móra, 1976.
- FERRA- MIKURA, Vera, *Tizenkettő nem egy tucat*, Bp., Móra, 1968.
- FRANKOVA, Hermína, *Ki tud franciául?*, Bp., Móra, 1975.
- G. SZABÓ Judit, *Hárman a szekrény tetején*, Bp., Móra, 1973.
- G. SZABÓ Judit, *Megérjük a pénzünket*, Bp., Móra, 1981.
- GERGELY Márta, *A mi lányunk*, Bp., Móra, 1963.
- GILARD, Madeleine, *Gálaest a miniklubban*, Bp., Móra, 1971.
- HALASI Mária, *A lépcsőháztól balra*, Bp., Móra, 1966.
- HALASI Mária, *Az utolsó padban*, Bp., Móra, 1974.
- HALASI Mária, *Kölcsönként szülők*, Bp., Móra, 1976.

HARDEL, Lilo, *Színház a kisvárosban*, Bp., Móra, 1964.

HÁRS László, *Biri és Bori*, Bp., Móra, 1964.

JANIKOVSKY Éva, *Szalmaláng*, Bp., Móra, 1960.

KÁNTOR Zsuzsa, *Anonymus diplomatatáskával*, Bp., Móra, 1984.

KÁNTOR Zsuzsa, *Csalánba nem üt a mennykő*, Bp., Móra, 1975.

KÄSTNER, Erik, *A két Lotti*, Bp., Móra, 1958.

KASSZIL, Lev, *Az egyetlen szerep*, Bp. – Uzsgorod, Móra- Kárpátontúli, 1961.

KASSZIL, Lev, *Hókirálynő*, Bp., Móra, 1960.

KOSÁRYNÉ RÉZ Lola, *Leányfurfang*, Bp., Móra, 1958.

KRÜSS, James, *Florentine*, Bp., Móra, 1969.

LINDGREN, Astrid, *Harisnyás Pippi*, Bp., Móra, 1972.

LOBE, Mira, *Anni és a film*, Bp., Móra, 1958.

MAGYAR Katalin, *Ének a küszöb előtt*, Bp., Móra, 1985.

MAGYAR Katalin, *Hej, Krisztina!*, Bp., Móra, 1972.

MAGYAR Katalin, *Jeripusz*, Bp., Móra, 1987.

MAJEROVA, Marie, *Robinson kisasszony*, Bp., Móra, 1959.

MÁRTON Klára, *Csiki- csuki*, Bp., Móra, 1981.

MÁRTON Klára, *Elment a vonat*, Bp., Móra, 1974.

MATUTE, Ana María, *Paulina*, Bp., Móra, 1975.

MICHAELIS, Karin, *Bibi és az összeesküvők*, Bp., Móra, 1960.

MIKSZÁTH Kálmán, *Akli Miklós*, Bp., Móra, 1961.

MORRIS, Ruth, *Szőkevény*, Bp., Móra, 1973.

NAGY Franciska, *Macska a zongorában*, Bp., Móra, 1988.

NAGY Katalin, *Rendhagyó Emlékkönyv*, Bp., Móra, 1986.

NAGY Katalin, *Szív a kerítésen*, Bp., Móra, 1989.

PADISÁK Mihály, *Ki tapsol nekem?*, Bp., Móra, 1990.

PALOTAI Boris, *Julika*, Bp., Móra, 1959.

PETROVÁ CZ István, *Lány a Wiktorskán*, Bp., Móra, 1984.

PETROVÁ CZ István, *Nevelem a családom*, Bp., Móra, 1979.

RÉVAY József, *Aranygyűrű*, Bp., Móra, 1962.

ROBINSON, Veronika, *A fogoly sziget*, Bp., Móra, 1969.

SPYRI, Johanna, *Heidi*, Bp., Móra, 1966.

SZABÓ Magda, *Álarcosbál*, Bp., Móra, 1963.

SZABÓ Magda, *Születésnap*, Bp., Móra, 1962.

SZALAY Lenke, *Hoztam három gyereket*, Bp., Móra, 1985.

SZALAY Lenke, *Mogyoró és a fiú*, Bp., Móra, 1973.

SZALAY Lenke, *Mogyoró, Mogyoró kinövi a kabátját*, Bp., Móra, 1962.

SZALAY Lenke, *Te már nagylány vagy, Mogyoró*, Bp., Móra, 1966.

SZINNYEI Júlia, *Erdésház*, Bp., Móra, 1964.

TETZNER, Greti, *Maxi*, Bp., Móra, 1985.

THURY Zsuzsa, *A francia kislány*, Bp., Móra, 1964.

THURY Zsuzsa, *Angéla*, Bp., Móra, 1963.

THURY Zsuzsa, *Mostohatestvérek*, Bp., Móra, 1962.

VIDOR Miklós, *Galambposta*, Bp., Móra, 1961.

VIEIRA, Alice, *Rosa, kis hugom, Rosa*, Bp., Móra, 1990.

WEBSTER, Jean, *Nyakigláb apó*, Bp., Móra, 1963.

WETHEKAM, Cili, *A varázsszemüveg*, Bp., Móra, 1970.

ZIMECKI, Tadeusz, *Vakáció a kenguruk földjén*, Bp., Móra, 1984.

2. számú melléklet: A csíkos könyvek jegyzéke

- ALCOTT, Louisa May, *Egy régimódi lány*, Bp., Móra, 1990.
- BAKÓ Ágnes, *Fekete szivárvány*, Bp., Móra, 1972.
- BLACKMORE, Anauta, *Alea, az eszkimó lány*, Bp., Móra, 1974.
- BOGLAR, Krystyna, *Százlábúnak hívják*, Bp., Móra, 1989.
- BRONTË, Charlotte, *A loowodi árva*, Bp., Móra, 1967.
- BRUCKNER, Karl, *Szadakó élni akar*, Bp., Móra, 1967.
- CAVANNA, Betty, *Mintha nővérek lennénk*, Bp., Móra, 1977.
- DÁNIEL Anna, *Az együttes*, Bp., Móra, 1983.
- DÁNIEL Anna, *Hiányzik Szecső*, Bp., Móra, 1973.
- DÁNIEL Anna, *Margot királyné gobelinjei*, Bp., Móra, 1974.
- DÁNIEL Anna, *Széllovasok*, Bp., Móra, 1988.
- DÁNIEL Anna, *Találkozások napja*, Bp., Móra, 1977.
- DÁNIEL Anna, *Toll és trónus*, Bp., Móra, 1989.
- DÉDKOVA, Jarmila, *Martina újra táncol*, Bp., Móra, 1987.
- DÉNES Zsófia, *Zrínyi Ilona*, Bp., Móra, 1964.
- FAZEKAS László, *Kapukulcs a kő alatt*, Bp., Móra, 1973.
- FEKETE Gyula, *Szerelmesek bolygója*, Bp., Móra, 1967.
- FEKETE István, *Hajnal Badányban*, Bp., Móra, 1974.
- FENÁKEL Judit, *Grófnő a répföldön*, Bp., Móra, 1990.
- FRAJERMAN, Ruvim, *Két regény az első szerelemről*, Bp., Móra, 1985.
- GERGELY Márta, *Házasságból elégséges*, Bp., Móra, 1962.
- GERGELY Márta, *Iskolatársak*, Bp., Móra, 1963.
- GÖRLICH, E. J., *A fehér rabszolga*, Bp., Móra, 1971.
- GRASSMEYER, Christina, *Hármunknak kevés a hely*, Bp., Móra, 1988.
- GRASSMEYER, Christina, *Nem akarom, hogy megnősülj*, Bp., Móra, 1985.
- H. LÁNYI Piroska, *A rézmetsző háza*, Bp., Móra, 1969.
- HERCÍKOVA, Iva, *Andersen kisasszony*, Bp., Móra, 1986.
- HERCÍKOVA, Iva, *Öt lány a sarkamban*, Bp., Móra, 1968.
- Holdfény: Klasszikus elbeszélések*, szerk. VERMES Magda, Bp., Móra, 1962.
- IGNÁCZ Rózsa, *Torockói gyász*, Bp., Móra, 1964.
- JANIKOVSKY Éva, *Aranyeső*, Bp., Móra, 1962.
- JANKÓ Olga, *Az elmaradt tánc*, Bp., Móra, 1985.

JOÓ Katalin, *Boldogtalan nyár*, Bp., Móra, 1983.

JURGIELEWICZOWA, Irena, *Minden másképpen van*, Bp., Móra, 1975.

KÁNTOR Zsuzsa, *Ballada egy márványtábláról*, Bp., Móra, 1980.

KÁNTOR Zsuzsa, *Csalánba nem üt a mennykő*, Bp., Móra, 1975.

KERTÉSZ Erzsébet, *A lámpás hölgy*, Bp., Móra, 1976.

KERTÉSZ Erzsébet, *A tábornok lánya*, Bp., Móra, 1978.

KERTÉSZ Erzsébet, *Az első Gertrudis*, Bp., Móra, 1970.

KERTÉSZ Erzsébet, *Bettina három élete*, Bp., Móra, 1981.

KERTÉSZ Erzsébet, *Csipkebolt Brüsszelben*, Bp., Móra, 1974.

KERTÉSZ Erzsébet, *Elisabeth*, Bp., Móra, 1964.

KERTÉSZ Erzsébet, *Harriet regénye*, Bp., Móra, 1967.

KERTÉSZ Erzsébet, *Jenny, Laura, Tussy*, Bp., Móra, 1984.

KERTÉSZ Erzsébet, *Szamóca lányok*, Bp., Móra, 1973.

KERTÉSZ Erzsébet, *Szendrey Júlia*, Bp., Móra, 1969.

KERTÉSZ Erzsébet, *Szonya professzor*, Bp., Móra, 1962.

KERTÉSZ Erzsébet, *Teleki Blanka*, Bp., Móra, 1966.

KERTÉSZ Erzsébet, *Titkos házasság*, Bp., Móra, 1985.

KERTÉSZ Erzsébet, *Vilma doktorasszony*, Bp., Móra, 1965.

KERTÉSZ Erzsébet, *Zöldfa utca 38.*, Bp., Móra, 1987.

KLATT, Edith, *Rénszarvasok pásztora*, Bp., Móra, 1976.

KORSCHUNOW, Irina, *Halló! Sebastian?*, Bp., Móra, 1987.

KÖSZEGI Imre, *A fellegvári Vénusz*, Bp., Móra, 1987.

KÖSZEGI Imre, *A pesti lány*, Bp., Móra, 1963.

KÖSZEGI Imre, *Szerelmetes Orsikám*, Bp., Móra, 1984.

KÖSZEGI Imre, *Tollas konty*, Bp., Móra, 1971.

KRÚDY Gyula, *Primadonna*, Bp., Móra, 1988.

KRÜGER, Maria, *Nagyanyáink idején*, Bp., Móra, 1966.

Lányok fényben és árnyékban, szerk. FUNK Miklós, Bp., Móra,

MÁRTON Klára, *Gyorsan szállj fel a buszra*, Bp., Móra, 1984.

MEZEY Katalin, *Levelek haza*, Bp., Móra, 1989.

MEZEY Katalin, *Lyukak az osztálykönyvben*, Bp., Móra, 1986.

MIKSZÁTH Kálmán, *Eladó birtok, Prakovszky a siket kovács*, Bp., Móra, 1964.

MOHÁS Livia, *Kölykök a júdásfa alatt*, Bp., Móra, 1988.

MOLNÁR Géza, *A tizennyolcadik születésnap*, Bp., Móra, 1988.

MOLNÁR Kata, *A mandarinkalap*, Bp., Móra, 1959.

MÓRICZ Virág, *Mexikói szerelem*, Bp., Móra, 1987.

MUSIEROWICZ, Malgorzata, *A karfiol virága*, Bp., Móra, 1987.

NAGY Katalin, *Intőkönyvem története*, Bp., Móra, 1968.

NAGY Katalin, *Napraforgó lány*, Bp., Móra, 1979.

NAGY Katalin, *Próbarepülés*, Bp., Móra, 1978.

NAGY Lajos, *Három boltoskisasszony*, Bp., Móra, 1987.

PALOTAI Boris, *Viharos mennyország*, Bp., Móra, 1964.

PETER, Sonja, *Hol van már az az idő*, Bp., Móra, 1982.

SAND, George, *A kis Fadette*, Móra, Bp., 1965.

SZABÓ Magda, *Abigél*, Bp., Móra, 1970.

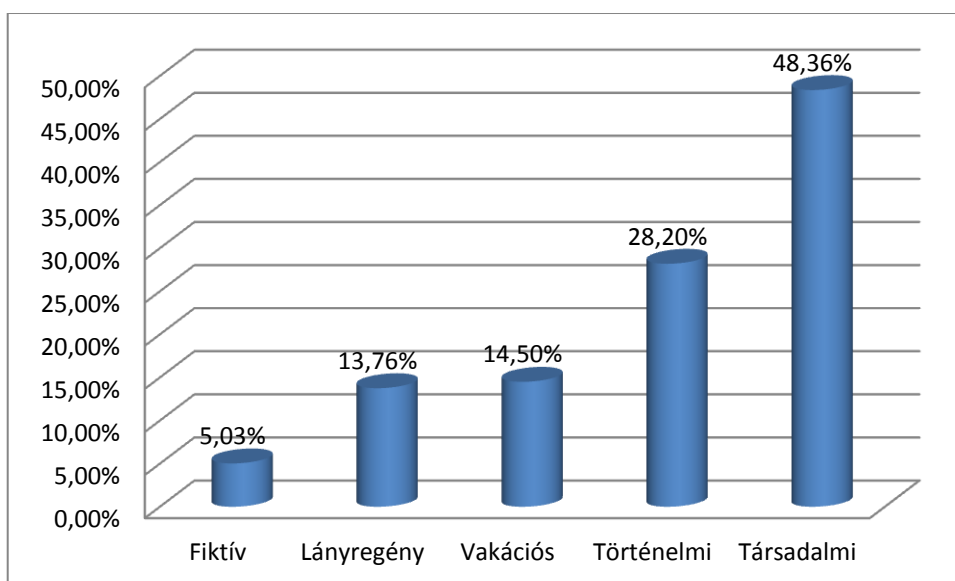
SZÁNTÓ György, *A boszorkány*, Bp., Móra, 1963.

THURY Zsuzsa, *A tűzpiros üveggömb*, Bp., Móra, 1967.

THURY Zsuzsa, *Apollónia kisasszony vendégei*, Bp., Móra, 1973.

WEBSTER, Jean, *Kedves ellenségem!*, Bp., Móra, 1989.

3. számú melléklet: Kategóriák szerinti megoszlás

Felhasznált irodalom

- BAKÓ Ágnes, *Felnőttek és gyerekek: Hozzászólása az ifjúsági irodalmi vitához*, Jelenkor, 1969, 11. sz., 1017—1018.
- BÁLINT Ágnes Júlia, *Vitás kérdések a gyermek- és ifjúsági irodalomban*, Iskolakultúra, 1994, 3. sz., 87—89.
- BARTHA Eszter, *Szegény gazdagok – A késő Kádár – rendszer képe az ifjúsági irodalomban*, Eszmélet, 2005, 68. sz., 58—61.
- BERNÁTH Árpád, *Építőkövek – A lehetséges világok poétikájához*, Szeged, Ictus Kiadó, 1998.
- Beszélő könyvtár: Az ifjúsági irodalom ajánló bibliográfiája*, szerk. KEPES Ágnes, SZÁSZ Eta, Bp., Móra, 1958.
- Beszélő könyvtár 1967- 75: Újabb ifjúsági olvasmányok*, szerk. KEPES Ágnes, SZÁSZ Eta, Bp., Móra, 1980.
- CS. TÓTH János, *Értékmegőrző évtizedek – Jóra nevel a Móra*, Könyv és Nevelés, 2008, 2. sz., 74—77.
- FARAGÓ Vilmos, *Lányregény, Élet és irodalom*, 1971. február 13, 11.
- FIOLÁNÉ KOMÁROMI Gabriella, *A hetvenes évek ifjúsági regényei*, Bp., Tankönyvkiadó, 1981.
- FÖLDES Péter, *Az ifjúsági irodalom néhány műfaji kérdése = Vita az ifjúsági irodalomról, Jelenkor 1965—1966 – cikkek és tanulmányok*, vál., szerk., SZEDERKÉNYI Ervin, Móra Könyvkiadó, 1968, 120—124.
- G. DONÁTH Blanka, *A lányregény és a lányregény korszak = Olvasó gyermekeink: Tanulmányok és cikkek az olvasóvá nevelés köréből*, szerk. HARSÁNYI István, Bp., Tankönyvkiadó, é.n, 190—258.
- HÁRS László, *Lehetőség, létjogosultság, szükségesség*, Jelenkor, 1969, 6. sz., 568—575.
- KÁRPÁTI Sándor, *Az ifjúsági irodalom – az ifjúsági vezető szemével = Vita az ifjúsági irodalomról, Jelenkor 1965—1966 – cikkek és tanulmányok*, vál., szerk., SZEDERKÉNYI Ervin, Móra Könyvkiadó, 1968, 92—102.
- KISS Judit, *Bevezetés a gyermekirodalomba*, Kolozsvár, Ábel Kiadó, 2008.

- KOLTA Ferenc, *Az ifjúsági irodalom néhány elvi kérdése*, Jelenkor, 1966, 9. sz., 877—882.
- KOLTA Ferenc, *Az ifjúsági regény korszerűségének problémái*, Jelenkor, 1968, 9. sz., 833—837.
- KOLTA FERENC, *Húsz év ifjúsági irodalma, 1945—1965 = Vita az ifjúsági irodalomról, Jelenkor 1965—1966 – cikkek és tanulmányok*, vál., szerk., SZEDERKÉNYI Ervin, Móra Könyvkiadó, 1968, 125—158.
- KOMÁROMI Gabriella, *A gyermekkönyvek titkos kertje*, h. n., Pannonica Kiadó, 1998.
- KOMÁROMI Gabriella, *Az elveszett tekintély – a modern gyermekirodalom – ún. antiautoriter hullámáról* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 240—242.
- KOMÁROMI Gabriella, *Elöljáróban a modern gyermekirodalomról* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 171—173.
- KOMÁROMI Gabriella, *Kivételes tehetség kivételes gyermekismerettel*, Csodaceruza, 2003, 9. sz., 6.
- KOMÁROMI Gabriella, *Mi a gyermekirodalom?* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 7—17.
- KOMÁROMI Gabriella, *Modern idők, régi műfajok* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 235—240.
- KOMÁROMI Gabriella, *Sematizmuska – A sztálinizmus gyermekirodalmáról*, Iskolakultúra, 1993, 15—16. sz., 141—147.
- KOMÁROMI Gabriella, *Utak a regénytől az ifjúsági regényig* = *Gyermekirodalom*, szerk. K. G., Bp., Helikon, 1999, 137—150.
- KOZOGH Ákos, „Felnőttek és gyermekek”, Jelenkor, 1969, 9. sz., 837—842.
- LARSSON Mária, *100 éve született Astrid Lindgren*, Csodaceruza, 2007, 17—19.
- LARSSON Mária, *Miért és hogyan olvasnak a svéd fiatalok?*, Csodaceruza, 2008, 37. sz., 24—26.
- LENGYEL Balázs, *Modernség az ifjúsági irodalomban*, Jelenkor, 1968, 7-8. sz., 715—720.

LIPÓCZINÉ Csabai Sarolta, *Témák és műformák a 80-as évek ifjúsági regényeiben*, Magyartanítás, 1998, 2. sz., 13—18.

LOBE, Mira Életrajza: http://www.miralobe.at/miralobe-b-frauen_aus_wien.htm (Letöltve: 2012. április 3.)

PETROLAY Margit, *Ifjúsági irodalom? – gyermekirodalom*, Jelenkor, 1965, 8.sz, 749—751.

TARBAY Ede, *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*, Bp., Szent István Társulat, 1999.

Új beszélő könyvtár: Az ifjúsági olvasmányok ajánló jegyzéke, szerk. KEPES Ágnes, SZÁSZ Eta, Bp., Móra, 1969.

Idézett művek

FEHÉR Klára, *Mi szemüvegesek*, Bp., Móra, 1986.

HARDEL, Lilo, *Színház a kisvárosban*, Bp., Móra, 1964.

LINDGREN, Astrid, *Harisnyás Pippi*, Bp., Móra, 1972.

LOBE, Mira, *Anni és a film*, Bp., Móra, 1958.